

ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska priloga „Jutra“

Štev. 15.

V Ljubljani, dne 23. aprila 1927.

Leto I.



A. M.:

Po Franciji in Belgiji.

IV.

V Verdunu, mestu največjih vojnih grozot.

Iz Reimsa v Verdun gre vožnja po lokalnih železnicah, najprej z vlakom, ki gre na Châlons sur Marne, a da še prestopi v St. Hilaire na vlak, ki vozi iz Châlons na Verdun. Tu vozijo navadni osebni vlaki, ki jih imenujejo v Franciji omnibus; ustavljajo se na vsaki postaji. Publika je v njih seveda precej drugačna nego na brzovlaku. V brzovlaku so tudi v tretjem razredu lesene klopi prevlečene z usnjem; v omnibusu so klopi lesene. V vagonih so kupeji, ki imajo vsak po dva oddelka po deset sedežev, a tako, da ima vsak oddelk vhod direktno s prostega.

Vlak je malo napolnjen. Pri oknu sedi vojak, zraven mene malomeščan, ki bi mogel biti vaški trgovec, njemu nasproti ženica v črnem, z neznatno belo rutico sredi sivečih las, v obleki, ki spominja na nunsko nošo, z zelo širokim krilom in nad vse širokimi rokavi, osobito pod komolci. V sosednjem oddelku sedi celo samo eden potnik. Sprevodnik je sedel med prvimi postajami ves čas v našem oddelku in dolg čas mu je bilo.

Izstopajo in vstopajo le delavski in kmetijski ljudje. Nahrbtnika tu nihče ne nosi, pač pa ima domala vsakdo čez ramo torbo, ki zavzema tod vlogo nahrbtnika. Tudi vojaki nosijo take torbe, prav tako oficirji.

Pokrajina ni videti tako lepa, kakor pri Reimsu. Sprva se vozimo še v neposrednem območju vojnih dogodkov, a vojnih sledov ni opaziti več, potem pa se proga oddalji od bivše fronte in teče nekako vzporedno z njo. Samo posamezni sledovi vojne segajo še semkaj, pri Cuperly, prvi postaji od St. Hilaire dalje, je veliko vojno pokopališče, drugod vrsta ličnih novih hišic, ki se jim takoj pozna, da so povojno delo, ponekod še ostanki betonskih utrdb.

Izmed postaj, ki se peljemo mimo njih, malokatera vzbije pozornost nase. Tu je Valmy, kraj znamenite bitke iz l. 1792., v kateri so francoski revolucionarji prvokrat pognali nazaj nemško vojsko. St. Ménehould, večji kraj, razpostavljen lepo okrog griča, je ob pričetku nekoliko drugačne pokrajine; od tu do Verduna je ravnina manj, a več gričev, dasi le nizkih, mnogo je gozda,

tudi borovega. Peljemo se skozi Argonneski gozd, ki se je tolikrat imenoval v poročilih z zapadnega bojišča. Vinogradov nisem videl nikjer na vsej poti.

Tudi na zadnjem delu vožnje se vlak ni posebno napolnil. Le vojakov in oficirjev se je nabralo precej in ob progi so se videle čete; bile so prav takrat vojaške vaje v vsem predelu.

V Verdunu. Mesta ne opaziš, dokler ne prideš s postaje, niti predmestnih delov. Značaj pokrajine je tu drug, doline so ožje in griči višji; in Verdun sam je skrit v dolini.

★

Verdun. Človek ima vendarle neke posebne, nekako vznemirjene občutke, ko korači prvokrat s kolodvora v ta kraj, ki je igral tako izredno važno vlogo v veliki svetovni vojni. Velika trdnjava, za katere osvojitve so Nemci vrgli v boj v toku enajstih mesecev, od 21. februarja 1916 do 1. februarja 1917, nič manj kot 1.800.000 mož!

Že pred kolodvorom se opazi, da cvete tudi tu «vojna industrija»; dva velika avtokara odhajata izpred postaje, polna tujcev, dva, trije taksiji čakajo še, da jih kdo vzame v službo za cirkujit po verdunskih bojiščih. Preden se pride v mesto, ki pa prične prav blizu postaje, pozdravi z desne temno-sivo obzidje stare trnjave, ki stoji deloma še sedaj, na levi pa se pokaže prvi spomenik. Dva vojaka na visokem podstavku vlečeta, izmučena, s poslednjimi silami top na pozicijo. To je spomenik *Aux défenseurs de Verdun. Siège de 1870.*

Spomenik uglašb človeka na vojsko. A te vrste glasbe je v Verdunu še obilo. Koračiš malo naprej po Avenue de la Gare, pa prideš brž do mogočnega obzidja, ki je še dobro ohranjen ostanek stare verdunske trdnjave. Kolodvorska cesta zavije skozenj v mesto pod mogočnimi vrati, ki se jim ne moreš načuditi. Kakor da je čas zaostal za dve, tri sto let; trdnjavska vrata so še kakor nekda, v dveh mogočnih lokih gre cesta skoznje. Tudi dvigalni most je še tu in štiri močne, debele ve-

rige, ki gredo z mosta na škipce v vratnih zidovih in dalje v notranjost. Seveda ima vse skupaj le historično vrednost in je očitno v to svrho očuvano, oziroma obnovljeno; zakaj nad vrati je veliki napis Porte St. Paul 1877. Pa je gotovo vredno pustiti takole zgodovinsko zanimivost; tudi v Parizu imajo ohranjenih sredi največjih buljarov dvoje ogromnih mestnih vrat iz dobe Ludovika XIV. Ali ni škoda, da so jih ljubljanski mestni očetje tako hiteli podirati; prav čedno bi sodila takale vrata pred dolgočasni Mestni dom ali na pr. pred Križanke. — Verdun ima še mnogo starih utrdb; še imenitnejša nego pri St. Paulu so mogočna Porte chaussée, ki so na vzhodnem robu starega mesta, tik ob Meusei, tako da se skozi stoji naravnost na močni kameniti most. Ta vrata so, kar se tiče odprtine, manjšega obsega in enotna, ali nad njimi se dvigata dva mogočna okrogla stolpa izredno visoka, opremljena z linami in starinskim nazidkom; ta kolosalna vrata delajo še danes vtis prave srednjeveške trdnjave. Če se ne motim, so narejena po vzorcu stare pariške Bastille.

Ko sem hodil križem po mestu, sem se znova čudil, kako hitro je Francija restavriral v vojni razrušene kraje. Da je Verdun v svetovni vojni strašno trpel, je dovolj znano in pač ni treba podrobno popisovati. Kot obmejna trdnjava je bil v bojni fronti takoj prvi mesec vojne; ali prava borba se je tu pričela 21. februarja 1916., ko je pričela orjaška nemška ofenziva, ki je hotela z uporabo najsilnejše artiljerije prodreti francosko obrambo pri Verdunu. Nemci so s strašnimi žrtvami zavzeli nekaj fortov na severu in vzhodu ter otvorili strahotni ogenj na mesto samo. Vojaško poveljstvo je odredilo popolno evakuacijo mesta in zadnji civilni prebivalci so ga zapustili dne 25. februarja opoldne. Odslej se je Verdun spreminjal v razvaline.

Nemška ofenziva zoper Verdun se je nadaljevala še vso pomlad in je mogla nekoliko napredovati, toda ne v razmerju z žrtvami. Ali na poletje, v avgustu, je bilo jasno, da nemška trma ne zaleže dovolj; neuspeh ofenzive se je razodel vsemu svetu, ogromne žrtve so bile zaman. Dne 24. oktobra se je pričela francoska protiofenziva ter mogla v prihodnjih mesecih zopet osvojiti vse izgubljene utrdbе. Verdun je postal svojo preizkušnjo, odločena je bila

bitka za Verdun, o kateri pravi Hindenburg v svojih memoarih: *Ta bitka je izčrpala naše moči, kot rana, ki se ne zaceli.*

Da si človek danes napravi predstavo, kakšne so bile razvaline mesta po teh silnih bojih, si mora pogledati slike razdejanja, ki se prodajajo seveda povsod po mestu. Celoten pogled na mesto iz l. 1918. napravi zares podoben vtis kot pogled na žitno polje po toči: vse je v razvalinah. Ali danes razvalin ni več, mesto je popolnoma obnovljeno in sledov razdejanja je le še prav malo; porušenih hiš je videti manj nego v Reimsu. Tako na pr. se še vidijo poškodbe katedrale, stare romansko-gotske stavbe; cerkev sicer ni bila tako močno prizadeta kot n. pr. katedrala v Reimsu, a ima vendarle hude poškodbe. Vse to se še popravlja; en del cerkve je prav sedaj v delu, tako da je v njem kot na stavbišču, namesto cerkvenih stvari je tam apno in kamene, pa pesek ter cement in odri vse naokrog, vmes pa napis: danger de mort.

Sicer pa napravi Verdun še vedno vtis starinskega mesta, kljub obnovi. Spominja nekako na Celje, dasi ne vem prav razložiti zakaj. Stoji v precej tesni dolini reke Meuse, in nad njim se na vseh straneh vzdigujejo zeleni griči. Po velikosti ni bogve kaj, za dvoje Celj; l. 1911. je imel 22.000 ljudi. In ima tudi temu primeren patrijarhalen, provincialen videz; nič ni videti meščanom, da so prebivalci tako proslavljenega in zgodovinsko starega mesta, kjer so si l. 843. vnuki Karla Velikega razdelili frankovsko cesarstvo. Ljudje se gibljejo prej počasi nego živahno, štacurnarji stoje na vratih in se, čakaajoč kupcev, očitno dolgočasijo. Ženice stoje na pragu in spremljajo z radovednimi pogledi popotnika; vidi se, da poznajo svoje meščane in da brž začutijo tujo stvar. Če vprašaš koga o tem ali onem, je vesel in razloži postrežljivo in natančno. Po cesti, glej, gre čunjar in trobi na vso moč na trobento, ki pa k sreči ni preglasna; pes, vprežen v mali voziček s čunjami, udano vleče njegov tovor. Po ulicah je videti obilo vojakov, tudi črnici kolonijalci z rdečim fesom, so vmes. Oho, in tam prihajata dve gospodični v belih oblekah, s pripravo za tennis v rokah; zares, izjema se zdita v teh mirnih ulicah in sredi delavnega patrijarhalnega življenja. Izložbe prodajal kažejo malomeščanske razmere; in vedno zno-

va se prepričaš, kako narobe je, da se presoja po svetu, tudi pri nas. Francija po Parizu; ne, ljudje božji, provinca je povsod enaka, tudi na Francoskem.

Pa ni napačna, vsaj tale verdunska ne. Tako nekam domačega se čutiš v tem mestu, v ozkih, precej temačnih ulicah, med eno-, dvo-, največ trnadstropnimi hišami, med dobrodušnimi ljudmi. Še Meuse je domača; za dobri dve Ljubljanici je je, teče pa še bolj mirno in počasi, močna zidova, zgrajena iz lepih kvadrov, sta res videti nepotrebna.

Tako se mi je priljubila ta domačnost, da sem šel kosit v neznatno delavsko gostilno. Malo začudeno so me pogledali; tujci pač ne zahajajo k njim. Videl sem, da ne jedo tako raznovrstno kot gospoda in tudi ne tako okusno, ali prepričala mera gotovo ni. Vina prinesejo kar v veliki posodi, v vrču, se lahko reče. «Ne toliko,» se branim, «manjšo mero». «O, nič ne stri, kar ostane, se bo odračunalo». In gostilničar pogleda pri koncu, koliko je ostalo v vrču, ter napravi primeren račun.

V ozadju gostilniške sobe je živahno; tam kosijo Italijani; delavci so, očitno zidarski, trije moški in dve ženski; z gostilničarko, ki govori italijansko, se pogovarjajo, koliko je bilo dela pri rekonstrukciji Verduna.

Del Verduna segajo tudi iz doline po pobočjih navzgor. Najvišje sega oni del v starem mestu; katedrala s škofijo in stari samostanom je skoro na vrhu; brž zadij za njimi je že mestno obzidje, ki gre potemtakem po vrhu hriba, kakor nekda j na ljubljanskem Gradu. Ta hrib pa je zgoraj široka ravnica in na njem je še ogromna citadela, kjer je vojaštvo. Na hrib drži več ulic; na eni od njih je tik ob vrhu velika zgradba, Château d'Eau, vodovodni rezervoar, širok, dosti visok okrogel stolp, ki spominja na kranjskega, samo da je izdatno večji. Poslopje je novo, niti najmanj lepo; velik napis na njem pripoveduje: *Ce Château d'Eau constitue l'une des oeuvres que la ville de Verdun doit à la générosité de Londres.* Potem se bere še dalje, da je ta zgradba dar... *de la cité et du comté de Londres*, ki sta dne 13. decembra sklenila, *décida d'adopté Verdun.* Gospod M. Kenna je pri tem izrekel sledeče, kar se vse čita na napisu: *Nous désirons exprimer notre sympathie à la France entière, et nous, le coeur et le centre de l'Empire Britannique, choisissons le coeur et le centre*

de la défense française pour rapprocher l'Angleterre et la France, toute l'Angleterre et toute la France, dans l'union la plus étroite et la plus durable.

Tik nad Château d'Eau se odpre najlepši razgled nad bližnjo in daljno okoličje Verduna. Terén je tu zelo živahen; kamor seže oko, spremljajo Meuseino dolino griči na obeh straneh. Ali ti griči so vsi popolnoma ali vsaj precej enako visoki; na njih so znameniti forti verdunske trdnjave, na njih je bilo ono najstrašnejše bojišče svetovne vojne. Spodaj na glavnem trgu stoje v vrsti avtomobili in ob vsakem deska z napisom ter skico okrožja, ki ga je mogoče pogledati za 25, 50, 75 frankov, kakor imaš pač družčino. Forti Douaumont, Vaux, pa Fleury, Tannes, la plaine de Woëvre, ali pa Cote 304, la Voie sacrée, le Mort homme itd., pa bojni spomeniki n. p. pri Tranchée des Bayonnettes in pokopališča. Videl sem fotografije teh razvalin, fortov, vojnih spomenikov in pokopališč, o, teh je še posebno mnogo; ves Verdun jih je poln. Ampak izgubil sem veselje, da bi jih še pogledal, razvaljeni griči so si podobni povsod, vojni spomeniki tudi in pokopališča še prav posebno. Strahotne dimenzije imajo pokopališča okrog Verduna, človek se zgrozi. Ni čuda, 400.000 Francozov je padlo za obrambo Verduna, in tolika množica zavzema še po smrti precej prostora. Ne, zares ne grem več na tako razgledovanje, zdi se mi nekaj narobe, da bi se vozil med njimi in pasel radovednost.

Malo dalje je prav na vrhu, med citadelo in mestom, ogromna Esplanade de la Roche. Ta esplanada, ki zavzema ravnico, tvorečo vrh hriba, je centralna razgledna postojanka za Verdun; tu stoji najlepši vojni spomenik Verduna in morda vseh bojišč. Iznemogli, ranjeni mož stoji še pokonci, oprt na meč, ali izza njega se je pognala Nike in kriči z zblaznelim zmagozslavljenim »Victoire!« Lik je tako prepričevalen, tako hipnotizujoč, da moraš obstati pred njim kakor ukopan; čutiš, da so te preleteli mrzli tokovi po telesu, in da ti podhrteva v sencih. Samo godba more še obvladati tako popolnoma. Pozneje sem bral, da je ta spomenik delo Augustea Rodina; naredil ga je že v 80ih letih za neki konkurz pod naslovom »Défense«, a z njim ni dobil nagrade; v l. 1912 je delo povečal in ga pozneje odstopil holandskemu odboru (comité Verdun), ki si je vzel za nalogo proslaviti z njim Francijo

oziroma Verdun za junaško obrambo. Tako je postalo Rodinovo delo — spomenik obrambi Verduna, kamor sodi kot da nalašč zani narejen ne more biti boljši. Na kamenitem podstavku pod spomenikom se bere napis: »*A la gloire de la France éternelle, à Verdun, l'Indomptable Cité Lorraine, les fideles amis de Hollande, qui n'ont jamais désespéré du triomphe du Droit et de la Justice.*» — *Décembre 1916 — Aout 1920.* — Hipnoza takega spomenika je sposobna, da te potegne mimo silnih pokopališč s štiristotisoč križi v čudno suvereno razpoloženje, ko sodiš z drugačnim merilom.

Tik zapadno od Esplanade, tudi še na vrhni planoti, je mračna citadela, kjer je že zunaj videti obilo vojaštva; poskusil sem si jo pogledati, pa ne gre kar tako. Vojaki so me potolažili, naj si raje pogledam spodnjo citadelo, ki je mnogo interesantnejša. In to je vsekar res. Sam si je sicer ne moreš ogledati; pa do 11. ure se nabere deset do petnajst ljudi, nato pride guide s ključi in prične se vodstvo, ki velja samo frank za osebo.

Ta spodnja citadela je res ogromna reč: v prvi zasnovi datira še iz dobe Ludovika XIV. in je delo njegovega znamenitega generala Vaubana, ki je prvi gradil moderne trdnjave, spremenil jih iz nadzemskih v podzemske. Sedaj je ta spodnja citadela ogromen labirint podzemskih galerij, širokih,

zgoraj obokanih hodnikov v dimenzijah šampanjskih kleti. Labirint pravim, zakaj brez vodnika se tu izgubiš brez usmiljenja. Mrežo galerij so seveda med vojno še povečali, zakaj ta citadela je bila takorekoč centralni organ obrambe vsega Verduna. Tu je imela aprovizacija verdunske armade svoje skladišče in središče, tu je bilo nakopičenih živil za 300.000 mož, kolikor so znašale posadke v verdunskih utrdbah; vodnik nam je kazal, kje so mleti žito, delali in pekli kruh itd. itd. Tu je bila električna centrala za trdnjavsko ozemlje, tu so bile čete na varnem oddihu, kadar so prišle za čas v rezervo in ob stenah se vidijo še ostanki vojnih poštelj. Galerije so tako globoko v zemlji, — vhod vanje je na vznožju hriba —, da so pred vsakršnim topovskim ognjem absolutno varne. Tu je bilo tedaj srce verdunske obrambe: tu so v novembru 1920 položili v častni dvorani k večnemu počitku telesne ostanke osmih neznanih vojakov in tu so vzeli enega od njih ter ga prepeljali v Pariz, da leži sedaj kot neznan junak Francije pod Arc de Triumph.

Za nekaj puntov bolj ceniš solčno svetlobo, ko prideš iz teh galerij zopet na svetlo. Toda solnce ne traja dolgo; dan je nemiren, veter od jugozapada in vreme spremenljivo kakor v aprilu; parkrat se je bilo treba dežju umakniti v vežo ali v kavarno.

Slovanska imena v okolici Dunaja.

Dolina : Tulln.

Leta 859. je cesar Ludovik Nemec daroval del mesta, ki se zove Tullina (qui vocatur Tullina). V analih se ponavlja to ime pogostoma, tako 1238 Tulna, 1275 Tulna, 1280 Tulna, 1304 Tulna.

Slivnica je ime enemu izmed najstarejših gradov plemičev Slivniških. Leta 1160 Pabo de Slunize, 1207 de Sleynze, 1217 de Sleunize, 1234 Otto de Sleuntz, 1250 Chrofto de Sleuntz, 1268 Cunradus de Slunz. Tako so polagoma kvarili ime gradu, ki se zove Schleinitz pri Eggenburgu.

Kjow, danes Ghaja, prastare razvaline pri Retzu, se imenuje 1175 Kiow, 1268, Kyaw, 1282 Chyaw.

Grad silne stare plemiške rodovine Maisau se zove leta 1279 še s slovanskim imenom Mišov (Mischow).

Litshau zovejo anali 1229 Ličov (Litshow).

Melk ima v zgodovinskih zapiskih sledeča oblike: 1206 de Medelico, 1268 de Medlico.

Wachau je daroval l. 973 Oton: »Kraj, ki se imenuje Wachovo na bregu Donave.«

Gloggnitz ne more zatajati niti dandanes slovanskega izvora, Glognica. Leta 1223 čitamo Gloknitz, 1297 Glognitz.

Schrems: Leta 1179 se imenuje ta kraj »ob pritoku dveh potokov, izmed kojih se eden zove Šremelica, drugi Ložnica« (Schremelice, Lonsenze).

Gaming se zove 1352 Jamnik.

P. Poljanec.

Prva kavarna na zapadu se je ustanovila l. 1645. v Benetkah. V Parizu l. 1672., na Dunaju l. 1638. Dotlej se kava v zapadnem delu Evrope sploh ni uživala.

Industrija svile v Italiji je stara 700 let. Pred vojno se je vzgojilo za 60 milijonov kg sviloprejk, danes se jih vzgoji še več.



I—s:

Zmajev rod

Zivalstvo pred milijoni let. — Davno izumrli velikani, ki so bili strahotnejši od namišljenih „zmajev“.

V mladih letih so nam često pripovedovali o zmajih in pozojih. Vsak kraj ima neko goro, o kateri gre glas, da spi pod njo ogromen zmaj, kakor ima skoraj vsak kraj svoj Klek, kjer se zbirajo čaravnice. Ko smo bosopeti skakali po travi, so nam kazali zapuščene studence s tajnostnim, črno odsevajočim dnom, od koder so nam sijale motne oči neznanskega zmaja ali s trstiko prerasla temnozelena močvirja, na čijih dnu smo strahoma občutili gibanje pozoja, ki smo si ga predstavljali v podobi strahotnega napol kuščarja napol kače. Stoprav v šoli so se jeli pojmi bistriti in smo izvedeli vsaj toliko, da v naših vodah ni zmajev in da jih sploh ni na svetu, takih, kakor pripovedujejo pravljice.

Otroška doba je enaka mladostni dobi človeštva. Ljudje, ki niso poznali prirodnih sil in ki jih je vsak še neznan prirodni pojav navdal s strahom, ker je prihajal iz neke teme, iz sveta, ki ni v človeški moči, so napolnili brezdanja močvirja, prepade, skrivnostne gorske kotline in temne gozdove s čudovitimi bitji. Vse stare narodne pravljice in pesmi so polne teh otroško-naivnih nazorov o prirodi. Kakor je otroku svet okoli njega uganka, ki jo šele polagoma rešuje in bistri s svojimi spoznanji, izkušnjami in z vednostjo, tako je tudi primitivnemu človeku svet poln pravljičnih skrivnosti, čudežev, čarovnij in onostranskih sil. Vsa prvotna verstva izražajo takšno

naivno promatranje prirode; celo v visoko razvitih religijah kakor je n. pr. krščanstvo, se opaža njihov vpliv. Tako so se neumrljivi prirodni pojavi izobličili v mitološke predstave in prešli v narodne pravljice in pesmi. Take, iz zmotnega opazovanja ali iz nepoznavanja prirode potekajoče predstave so ali navadne izmišljotine, čisti sad domišljije, kakor je n. pr. vera v vile in duhove, ali pa so izpačene predstave o obstoječih pojavih (n. pr. če se trdi o lučkah nad močvirji, ki jih izhlapevajo trohneče rastline, da so izgubljene duše), deloma pa so v pravljice odeti odmevi davno zašli časov, odsevi pojavov dogodkov, ki so v neznanih dobach s tako silo pretresli človeka, da se je ohranil spomin na nje še do naših dni.

Tako so na pr. misli, da potekajo pravljiče o vesoljnem potopu izza časov pozne ledene dobe, ko je bil človek že dokaj podoben današnjemu primitivnemu človeku. Vesoljnega potopa ne zaslediš zgolj v Mojzesovih bukvah, ampak tudi v indijski mitologiji in celo v starih kitajskih pravljičah. To priča, da izvira iz neke skupne temne izkušnje pred davnimi, davnimi časi. Nekaj časa se je mislilo, da so tudi pravljice o zmajih tega izvora. Moderna veđa pa je na osnovi okamenin dokazala, da leže med dobjo, ko so zares živeli »zmaji«, in med zgodovinsko dobo človeštva milijoni let. Vzlic temu pa ni dvoma, da so te pravljice

v skladu z nekimi davnimi prirodnimi pojavi. Učenjaki, ki raziskujejo skrivnosti in čuda prirode, so izkopali iz »molčecih zemeljskih tal«, izpod plasti, ki so jih nakopičile razne stotisoč, da, milijon let trajajoče dobe, vrste se v razvoju naše zemlje, ostanke živali, ki prekašajo po svoji velikosti vse, kar nam more nuditi sodobna živa priroda.

no sliko te pošastne živali. Bil je 25—30 m dolg; noge je imel vrlo okorne, a na koncu kremplje, s katerimi je mogel izborno kopati mehko prst. Truplo je bilo ogromno, zavaljeno in težko gibljivo; majhna kačja glava je tičala na dolgem vratu, ki je bil začudo prožen, kar pričajo njegovi številni členki. Sodi se, da so te živali ležale v močvirju in premikale zgolj



Gigantosaurus.

V tako zvani srednji dobi, ki jo je prebila zemlja pred več milijoni let, so se podili po njeni većinomša še topli in sila vlažni skorji kuščerji, katere imenujejo učenjaki *sauriji*. Nikdar poprej še ni bilo takih obrov med zverinami. Danes je za nas že čudo, če vidimo krokodila, ki je dolg 8 m. Poglej sliko *Gigantosaurusa* in boš dobil približen pojem o zverinah te davne dobe. Ta saurij spada v vrsto *Dinosaurijev*; njegove ostanke so našli na jugu vzhodne Afrike. Učenjaki so zložili okostje in tako smo dobili približ

vrat ter lovile ribe in druge v vodi živeče živali. Sele, ko jim je zmanjkalo hrane, so se pomaknile dalje.

Drugi dinosauriji (strašni kuščarji) so bili manjši, razvili pa so se v raznih oblikah, tako da so bili med njimi tudi dobri skakalci, napol ptiči, napol kuščarji, vrhu tega pa — po zobovju sodeč — nezaslišani požeruhi, ki so bili prava strahota za manjše zverine.

Izmed »predpotopnih« živali je omeniti tudi tako zvanega *Brontosaurusa Excelsus*, čigar popolno okostje so našli l. 1898. v Ameriki. Milijoni so se

potrošili, preden so ga izkopali in odpremili v newyorški muzei, kjer je danes najzanimivejši predmet, ki mika vsakogar, kdor si ogleda to slovito zbirko. Od glave do konca repa je dolg 20 m; po okostju se sodi, da je hodil z vratom in glavo kvišku, kar pomeni, da bi bil dandanes oplazil z jezikom streho trinadstropne hiše. Dolg je bil 51 m. Kost njegovega bedra je bila večja od dokaj visokega človeka, v trebuhu pa bi lahko našlo prostora 12 do 15 ljudi. Računajo, da je tehtal 20.000 kg, požrl pa je dnevno 8 do 10 meterskih stotov hrane.

Kako neki je živel ta živalski ober? Tudi njega je redilo močvirje, ki je zavzemalo v tisti dobi dobršen del zemeljskega kopna. Zadovoljno se je vzleknil v mehko blato in tičal sredi močvirnih rastlin, loveč z dolgim vratom vse, kar je moglo nasititi njegov strahoten apetit. Seveda je bilo takrat v močvirjih neprimerno več rib in drugih živali nego dandanašnji. Domišljija nam živo slika strahote, ki so nastajale, kadar se je zbralo več takih dolginov in so se hreščéče plazili naprej v nova lovišča. Pod njihovimi kopraki so se vdiralta tla, padalo je drevje, kakor če se razdivjajo zračni vrtinci, in vse, kar je bilo slabega, nezaščitenega na poti, so pomandrali kakor blato.

Ali so se pojavila v majhni glavi tega nestvora kakršnakoli občutja ali celo misli, četudi v najprimitivnejši obliki? Človek bi mislil: kjer je veliko telo, ondi je tudi veliko možganov. Ali природа hodi svoja pota: ta velikan je imel začudo majhno glavo in v nji tako malo možganov, da bi ga po »pameti« sigurno prekosila domača kura. Ni je bilo na svetu bolj bedaste zverine od saurija, zato pa tudi ne pohlepnejše in strahotnejše.

Veliki so zakoni prirodnega razvoja! Okorni in bedasti živalski kolosi so morali že kmalu izginiti z zemeljskega površja. Nihče jim ni bil kos po moči, ali že so živele živali, ki so jih daleko prekašale po neki izredni sposobnosti, ki se je skozi geološke dobe vedno bolj iskrla in izmotavala iz »teme bogov« in ki je dosegla šele pri človeku popoln triumf: inteligenca...

Našteti sauriji niso edini, ki nam jih je razkrilo moléče zemeljsko dno. Po strahotnem zobovju in sposobnosti nagega skakanja se je odlikoval *Ceratosaurus*. Bil je na hrbtu bodljikav in je

nosil rog na zgornji čeljusti. Nedorolžnejši je bil *Stegosaurus ungalatus*, dolg kakih 10 m. O njem trdi prirodoslovec Bösche, da je bila največja spaska med vsemi bitji, kar jih je dala priroda. Na hrbtu je nosil čudne zobčaste izrastke, ki so bili na koncu silno ostri, da se je lahko žival z njimi branila. *Triceratops horridus* je bil že drugačen; spominja nas današnjega nosoroga, čeprav še spada v vrsto plezalcev. Bil je po priliki dvakrat tako velik kakor slon; glava je merila dva metra. Velik čudak v vrsti teh davnih zmajev je bil *Plesiosaurus dolichodeirus*, ki je izvrstno plaval in še boljše skakal; bil je znatno večji od kita in razširjen po vsej zemlji. *Mosasaurus* je bil 12 m dolg in je tudi živel v morju. Kožo je imel luskinasto ter se je veliko lažje od ostalih saurijev prilagojeval življenskim razmeram. Vzlic temu pa je bila tudi ta poslednja, relativno še najpopolnejša vrsta saurijev obsojena k poginu. Na koncu tako zvane kredne dobe so izumrli tudi Mosasaurusi. Tako so sauriji izginiti z zemeljskega površja in na njihovo mesto so stopile manjše, vendar pa popolnejše, za življenski boj sposobnejše živali.

Zmajev rod je še milijone let pozneje prešel v pravljice, v otroške zgodbe za otročje-naivno človeštvo. Ali so res bili skriti nekje na dnu duše temni spomini na tisto dobo? Nepsredna zveza je iz razlogov, ki smo jih že navedli, docela neverjetna. Človeka v dobi saurijev še ni bilo, zato tudi ni mogel podedovati spominov nanje. Ali pravljica, ki je povečala in dočista predrugačila resnične, v dobi njenega nastanka obstoječe zverine, je nevedé odkrila zmajev rod, še preden so se izkopala izpod debelih plasti prva okostja davnih »zmajev« kuščarjev kač v strahotni podobni. Tam, kjer danes hodimo mi, so bili nekoč ti zmaji gospodarji. In kake pravljice bi stkali naivni ljudje, ki še vidijo v prirodi vse polno čarovnij in mitoloških vplivov, če bi videli v velikem filmu »Pozabljeni svet« zmajev rod obnovljen; stavimo, da bi jim vstajali lasje pokoncu in da bi zrli s še večjo domišljijo v močvirja in brezdanje vode, kjer rastejo »pozojci«. Ali zmajev rod je bil tokrat »obujen« le v zabavo in v kaj nedolžni obliki, ki hvali svoje filmske mojstre.

Thomas A. Edison:

Stroji – osvoboditelji človeštva.

Slavni ameriški izumitelj vidi v upeljavi strojev pot k sreči in resničnemu napreku človeštva. — Hvala strojev.

V inozemstvu in včasih tudi v samih Zedinjenih državah se trdi o nas Američanih, da smo ljudstvo, ki so ga zasužnjili stroji in da se naš razvoj preveč giblje v mehansko smer. Resnica pa je narobe. Stroj je najbolj učinkovito sredstvo, da se človeštvo osvobodi. Še zdaj so mnogi ljudje tlačani mučnega rokodelstva. Ne, ni preveč strojev, še pre malo jih je; ne preprosti, temveč komplicirani stroji bodo utrli človeštvo pota k polnejšemu in srečnejšemu življenju. Delo naših mišic moramo prenesti na stroje, na pogonsko silo motorjev. Človeški možgani so v svojem delovanju preveč omejeni, dokler imajo na razpolago zgolj roke, da izvršujejo njihove zamisleke in navodila. So stroji, ki vsak izmed njih opravi delo tisočih človeških rok, če ga vodijo možgani enega samega človeka. To je prava izraba dela in njegovih možnosti.

Vse, kar zadržuje produkcijo, jo hkrati zmanjšuje. Zbog tega skrbimo, da bomo izrabili sleherno sredstvo, ki nam lahko delo pospeši. Povišanje produkcije pomeni za človeštvo živlensko obogatitje. Same človeške roke ne morejo več tako ustvarjati, kakor so nekoč ustvarjale. Samo stroji, ne živi in mišice še lahko povešajo produktivnost človeškega dela. Stojimo stoprav na pragu mehanske dobe. Nadaljnji razvoj bo pokazal, da bo to hkrati doba duševnega razvoja, kakor ga svet dosihmal še ni poznal. In duševna bo ta doba prav zbog tega, ker bo zelo mehanska. Treba je začudo veliko duševne prožnosti, da se človeško delo nadomesti s stroji. Razloček med avtomatičnim in napol avtomatičnim strojem je zelo velik in ima za industrijo ogromen pomen. Če bo nekoč upeljano docela avtomatično proizvodnjanje raznih dobrin, se bo izraba in kakovost pridelkov neobičajno povečala. Taki popolnoma avtomatični stroji pa zahtevajo za svoje vodstvo daleko bolj izobraženih in duševno prožnih ljudi, kakor so delavci, ki so dandanašnji zaposleni pri napol avtomatičnih strojih.

Razlika med človekom, ki še ne pozna tega znanilca svobode, ki so ga

izumili učenjaki in iznajditelji v vzajemnim delom, je posebno očitna človeku, ki pozna razmere v Ameriki in razmere na Kitajskem. Če primerja topost in živlensko praznoto Kitajcev z živim smislom in z živlenskimi bogastvom, ki označuje moze in žene v Ameriki, se mora domisliti neslišanih možnosti, ki jih utegne nuditi stroj razvoju človeškega rodu. V Zedinjenih državah ni kuljev in jih tudi treba ni. Kuli je človeško bitje, ki je brez nehanja vpreženo v delo, katerega bi lahko stroj opravil neprimerno bolje. Američani nočejo kuljev in jih tudi ne bomo imeli; naši stroji so nam že prihranili to žalostno usodo in nas bodo slei ko prej varovali pred njo.

Zgodovina suženjstva je polna dokazov o vrednosti strojev. Suženjstvo, ki ponižuje človeka do tovarnega živinčeta in do stroja, je držalo ljudi, ki so imeli od njega koristi, v duševnem suženjstvu; dokler so delali sužnji, ni bilo ničesar, kar bi moglo vzpodbuati k iznajdbam mehaničnih pripomočkov. Suženjstvo pa je imelo še usodnejši pomen nego so ga slutili ljudje, ki so se svoje čase borili zoper njega. Pomenilo je to-le: Vse človeštvo, ki je živelo pod temi okoliščinami, tako sužnji kakor njih gospodarji, se ni moglo osvoboditi, ker ni ustvarjalo strojev, ki bi ga vodili k višjim in boljšim smotrom; venomer je krožilo v kolobarju enega in istega dela. Duševni napredek ni bil mogoč.

Zastran tega je stroj v mojih očeh največji osvoboditelj. Odtod grem še korak dalje in pravim, da človeško suženjstvo ne bo popolnoma odpravljeno, dokler ne bo izvršil stroj še tistega dela, ki ga dandanašnji opravlja človeška roka — vsaj v kolikor bo lahko stroj dosegel enako kakovost. Čemu bi za večno prikovali človeka k utrudljivemu delu in ga tako ugonabliali, če lahko opravi njegovo delo mehanska sila? Ljudje ne bodo mogli preje iz svojih mračnih senc pod svobodno sonce, dokler ne bo vse človeštvo prožela zavest, da je dosežanje stanje nesmiselno.

Moderna tovarna obuval zahteva bolj usposobljenih delavcev nego jih je bilo

treba pri prejšnjem preprostem, počasnem in utrudljivem rokodelstvu. Med nekdanjimi čevljarji so bili zacele prav brihnti možje, vendar pa bi se le-ti veliko bolj in boljše pečali z duševnimi rečmi, če jih ne bi nedostajanje stroja preveč vezalo k šilu in kopitu. S svojim orodjem niso mogli narediti nič boljšega kot narede v tovarnah znatno hitreje čevljarski stroji. Trdim, da človeški um s strojem samo pridobi, če je namreč stroj dober. Stroj pa, s katerim danes izdelujemo čevlje in škornje, neprimerno bolj razvija možganske tvorne zmožnosti nego delo s starim orodjem. To kaže tudi dejstvo, da so ljudje, ki so delali pri prvem čevljarskem stroju, tako daleč razvili svojo bistroumnost, da so lahko delali pri znatno bolj zapletenih in naglih strojih, ki zahtevajo od delavcev veliko več duhaprisotnosti in prevdarnosti.

Trditev, da je delo pri strojih enolično, ne drži. Predvsem se izdeluje produkt, ki je tako dober in zanesljiv, kakor se ni dal pripraviti z ročnim delom. Če pa bomo strojno delo še povečali in uvedli nove stroje, tedaj bo prihodnji rod še bolj inteligenten in bo še lažje užival življenje.

Izmed hedastih domislev, ki se nekritično prenašajo od ust do ust, se najpogostejše čuje trditev, da bo nastala močna nadprodukcija, če bomo ročno delo nadomestili s stroji. To je popoln nesmisel. Previška predmetov, ki si jih ljudje žele ali jih potrebujejo, si sploh ne morem zamisliti, zakaj želje so neomejene in se ne dajo utesniti v obseg želodcev. Želodec je edin človeški organ, ki se da docela nasititi. Koprnenju človeškega duha po novih spoznanjih in izkušnjah, po lepšem in udobnejšem življenju, se ne bo moglo nikdar popolnoma zadostiti. To je večno neutešen glad. Besedovanje o previšku je prazen bavav.

Razširjenje dela s stroji je koristno vsemu človeštvu. Od razvoja nimajo koristi zgolj delavci, marveč tudi tovarnarji, ki lahko pošiljajo na tržišča vedno boljše in boljše blago in ga nudijo po stalno nižajočih se cenah. Če pa lahko tovarnar prodaja blago po nizkih cenah, bo človek s povprečnimi dohodki kupoval več blaga nego si ga je mogel privoščiti njegov predhodnik. Manj premožni sloji so z upeljavo strojev neprecenljivo veliko pridobili. Niti za hip ne dvomim, da otvarja produkcija na veliko človeštvu najlepše vidike. Proizva-

janja na veliko pa si brez strojev ne moremo misliti. Zbog tega nikar ne godrnjajmo čez delo s stroji, zakaj stroji so najboljši oplojevalci industrije.

★

Neprestano priganjamo vse, kar nam more dati znanost, da bi iznašli sredstva, ki bodo izsilila od naših njiv, sadovnjakov in zelenjadnih vrtov več sadežev. Ali niso ti naši napori stremljenje po produkciji na veliko? Mar bi bilo tedaj napak, če bi tudi človeštvo delovno moč primerno pognojili? Stroj je človeku to, kar gnoj rastlini; z njim se letošnja žetev poveča v primeri z lansko, za prihodnje leto pa se zasužura še večja žetev. Stremljenje, da z isto količino človeških delovnih energij izdelate dva para čevljev namesto enega, je prav tako pošteno, kakor če iznajdeš novo poljedelsko sredstvo, ki omogoči, da zrasteta ondi dve bilki, kjer je lansko leto pognala samo ena.

Če se je med delavstvom pojavil odpor zoper uvedbo strojev, so bili njegovi razlogi prav tako piškavi, kakor ondi, kjer so se ljudje upirali razširjenju izobrazbe. Nekoč so stavci v Newyorku, oziroma tudi drugod stavkali ali pretili s stavko, ker so se upeljali stavni stroji; bali so se namreč, da bi potem našlo kruha manjše število izučenihi stavcev in da se bodo mezde znatno znižale. V tem boju pa je stroj kajpada zmagal. Dandanašnji je več stavcev kot jih je bilo prej in tudi mezde so neprimerno višje. Gospodarski položaj stavca se je tedaj izboljšal. Njegova inteligenca je postala večja in ž njo vred tudi samozavest. Danes mu ni treba uporabljati več duha in mišic za delo, ki ga boljše in hitreje opravjajo stroji. Če bi kdo hotel odstraniti tiskarske stroje in upeljati prejšnje stanje, bi stavci sigurno napovedali protestno stavko. Zgodovina stavnega stroja pa je enaka zgodovini vsakega drugega stroja, ki je bil uveden v delavnice, da bi opravljal dela, ki so jih prej trudoma in počasi, drago in manj dobro opravljale človeške roke. Šivalni stroj je na pr. skoraj petdesetkratno povišal število nastavljenecv v tej industrijski panogi.

Kjerkoli smo tedaj uvedli stroje za izvrševanje dela, ki so ga mukoma opravljale roke, med tem ko je duh večji del počival, povsod so se pokazale koristi, zlasti za one, ki jih je taka novotarija posebno prizadela. Delavstvo

bi bolje storilo, če bi stavkalo ondi, kjer se zlorabljajo ljudje kakor tovarna živina in naj bi zahtevalo, da se postopa z njimi tako, kakor velewa človeška čast. Taka stavka bi bila brezprimerua blaginja za vse človeštvo; zakaj danes celo v važnih industrijskih panogah še vedno ne poznajo dovolj pomena, ki ga ima stroj v zvezi s človeško inteligenco in iznajdljivostjo. Taka stavka bi opozorila ves svet na veliko možnosti in daljne vidike, ki se tu odpirajo. Že sama debata o tem bi utegnila prinesiti znaten napredek.

V našem največjem mestu, v Newyorku, ki o njem mislimo — pa po krivici — da znači triumf napredka, imamo dovolj primerov za naše trditve. Tako se na pr. živila, ki se pridelajo in pripravijo večinoma s stroji, dopremijo v Newyork z dokaj dobrimi, vendar pa še izdaleč ne perfektnimi stroji, t. j. z moderno železnico. Kakor hitro pa prispejo v Newyork, je konec napredka. Nima-

mo strojev, ki bi blago iztovorili in se ga morajo lotiti človeške roke. Posledica je, da narastejo stroški. V voznem stanju na poti med pridelovalcem in konzumentom se kaj malo uporabljajo stroji. V tem oziru je transport iz daljave boljše organiziran od transporta iz bližine. To velja tudi za vsa druga velika mesta.

Čeprav se veliko čuje o naši bistroumnosti in praktičnosti, je stvar iz bližine nekoliko drugačna. Mi, ljudstvo Zedinjenih držav, ki smo po volji božji svoboden in neodvisen narod, ne dajemo dokaza, da bi bili po volji božji zares svoboden in razumen narod. Mislim pa, da se lahko vzlic vsemu še vedno merimo in kosamo z drugimi narodi.

Prevelj: *Ignotus.*

O Edisonovem stališču bo objavil prevajalec načelno razmotrivanje v eni prihodnjih številčk „Življenja in sveta“.

Uredn,

I. G.:

Od Ceylona k peščenim obalam Arabije. Iz zapiskov jugoslovenskega prostovoljca.

Ob enih popoldne smo odpluli iz Singapora. Morje je bilo tako mirno, da so odsevale v njem kakor v ogledalu ponosne palme bližnjih otokov med Malajskim polotokom in otokom Sumatro. Kar je bilo živega na ladji, vse je zlezlo na krov in se naslajalo na krasni okolici. Pogosto smo srečavali ladje ali jih prehitevali, kar nas je zelo zabavalo. Zvečer smo opazovali nam zapadnjakom popolnoma nezna- na ozvezdja južnega neba z Rimsko cesto, ki je bila južno od nas. Od Singapora do ekvatorja je samo še 1° 17' in 13". Urednik »Slovenskega romarja« je trdil, da je ekvator videl, pozabil pa je povedati, ali podnevi ali ponoči. Zato smo na njegov rovaš tekmovali v dovtipih. Večina se je vlegla kar na krovu, ker je bilo v kajutah prevročje, čeprav je propeler deloval brez nehanja v sleherni sobici. Iz veselilčne dvorane so prihajali v jasno, tiho, južno noč čudoviti akordi; v daljavi so se videli morskii svetilniki, ki jih prižigajo in zopet ugašajo, da se lažje opazijo. Okrog polnoči smo imeli malo nevihte, zato pa je bilo naslednje jutro tem bolj čisto. Zopet se nam je skrilo

kopno. Morje je bilo venomer popolnoma mirno, tako da je lahko plula naša ladja v hitrejšem tempu kot običajno. V 23 urah smo prepluli 331 milj, kar nam doslej še ni uspelo. Razen nezatnega gozdnatega otočka nismo ves dan ugledali suhe zemlje.

18. avgusta. Zgodaj zjutraj smo zavili mimo severnega dela Sumatre, južno Nikobarskih otokov. Na Sumatri smo videli v daljavi mesto Sabano. Do opoldne smo prevozili zopet 342 milj (v 24tih urah), tako čudovito mirno je bilo morje. Brž, ko smo prevozili oziroma med Sumatro in Nikobarskim otokom, pa je postalo morje razburkano; tu je namreč proti jugu odprto. Valovi so se večali vedno bolj in bolj, ladja se je zibala, kakor je dolga in široka, in to neprijetno poskakovanje ni bilo seveda brez posledic. Pod pretvezo, da se učimo angleškega jezika, ki ga je zastonj poučeval od začetka naše vožnje na ladji neki angleški pastor, smo se pridno potapljali v naslonjače na krovu ali celo v postelje v kabinah, črнопolti sluga pa se je hudoval, ker je moral nositi hrano po sobicah. Pluli smo po morskiih krajih, koder razsa-

jajo viharji, ki slovó pod imenom *monsuni*. Strašili so nas ž njimi, tako kot ob kitajski meji s tajfuni. Že smo



stili mlado trupelce, obteženo z debelim kamenjem, po deski v morje. Prizor, ki je še bolj neprijeten, kakor če vidiš pogreb na suhem.

Peto jutro po odhodu iz Singapora smo zapazili kopno. Bil je otok Ceylon, ki je na južni strani dokaj gorat. Dne 21. avgusta ob 10. uri zjutraj smo zapeljali v umetno zgrajeno пристanišče *Colombo*. Bili smo, kajpa, takoj vsi zdravi, kakor hitro se je ladja usidrala v pristanišču. Odpravili smo se v skupinah z motornimi in navadnimi čolni v mesto, kjer smo si najeli avto, da izkoristimo kratek čas, ki nam je bil na razpolago za ogled kraja. Zelo so nam priporočili, da naj se peljemo z železnico tri ure daleč v notranjost otoka, v glavno, zgodovinsko znano mesto Kandija. Nismo imeli prave orientacije in tudi denarja ne, zato smo mo-

Kapetan Josip Šircelj, poveljnik 1. jugoslov. polka »Matija Gubec« po nižnjudinski katastrofi ter drugega transporta jugoslov. prostovoljcev iz Vladivostoka na ladji »Himalaja«. Njegova zasluga je v veliki meri, da se je več kot tisoč Slovencev tega polka srečno rešilo iz kaosa ruske revolucije.

imeli vajo za slučaj nesreče. Zvonec je dal znamenje, vsi smo jadrno pohiteli na krov. Tu so nas mornarji razvrstili na manjše oddelke. Vsak oddelek je imel svoj čoln z dvema mornarjema. S tem čolnom bi se imeli rešiti, če bi nastal požar, eksplozija ali kaka druga nesreča. Sicer beleži naša popotna kronika tudi pogreb na ladji. Umrli je nekaj mesecev star otrok našega prostovoljca Čeha. Po kratkih pastorejvih obredih so izpu-



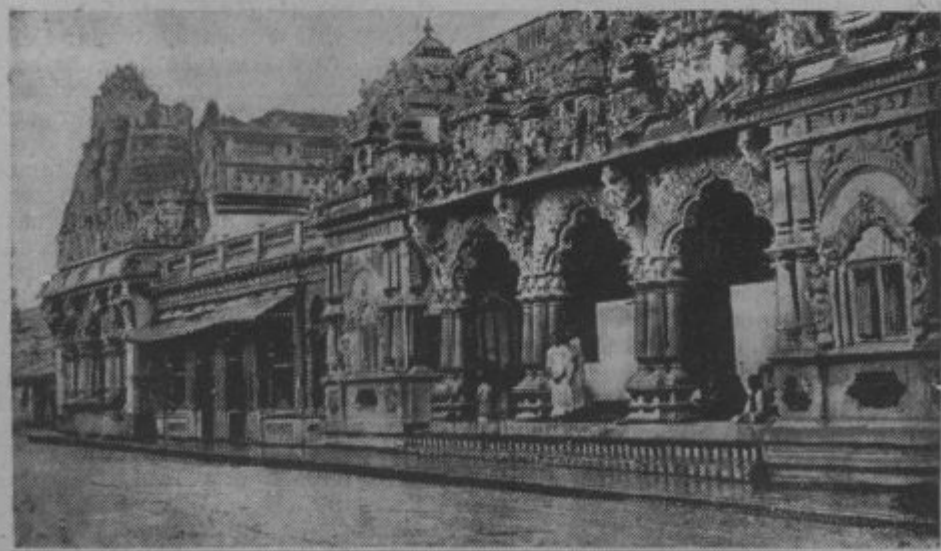
Ameriški striček Mster Bixby.

rali ta načrt opustiti. V Kandiji je slo-
vita božja pot k templju Buddhe (Sv.
Zoba). Železniška proga teče baje čez
ozemlje, ki ga štejejo med najlepše in
najslikovitejše pokrajine na svetu. Za-
dovoljili smo se tedaj zgolj z mestom
Colombo, ki ima približno 210.000
prebivalcev, medtem ko biva na otoku
Ceylonu nad 4 milijone ljudi. Odtod
se izvažajo bogati pridelki: čaj, riž, va-
nilija, kava, kakao, cimet, tobak, po-
per in južno sadje. Mesto ni videti ta-
ko čisto kakor je bil Singapur, še manj
snažno pa je v primeri s Hongkongom.
Tudi v Colombu imajo krasen botani-
čen vrt ter diven budističen tempel,
ki smo si ga ogledali tudi na znotraj.
Razkazoval ga je angleško govoreč
Singalez; to plemo je med prebivalci
Ceylona in bližnjih otokov. Tudi tu
rabijo kot prevozna sredstva rikše, ki
se vanje vpregajo Indusi krasnih po-
stav. S svojimi lahкими vozički ne-
umorno begajo po vročih, prašnatih
cestah. Tuji nosijo tukaj tropične
čelade, brez katerih bi bilo nevarno
stopiti na razbeljene ulice. Tudi nam
so posodili na ladji tropične čelade,
ki se sicer uporabljajo na krovu in v
pristaniških mestih. Dolga vožnja, pri-
pekajoče sonce in številne izpreme-
be pa so nas utrudile, tako da nas niso
več zanimale ne palme in ne druge
tropične mikavosti.

Po kosilu sem se vsedel na ladin
krov in opazoval celo vojsko Indijcev,

ki so iz manjših ladij in čolnov nakla-
dali premog na našo ladjo. Zanimiv je
bil pogled na to rajo, ki bi jo mogel
jedva prištevati k ljudem. Za nekoliko
bornih rupij (ondotni denar) se peljajo
in pote ves dan v oblakih črnega prahu,
ki ga dviga premog ter prenašajo tež-
ke vreče. Pri delu govore hitro in ne-
razumljivo, kakor da bi lajali. Malih
razprodajalcev je kar mrgolelo v čolnih
naokrog ladje. Vstop pa jim je bil za-
brujen; male košare so nataknil na
dolge drogove in nam tako ponujali
svoje dobrine. Na krov so imeli dostop
zgolj odjemalci umazanega perila, ki
pa so morali imeti posebne izkaznice.
Te moške perice jemljejo perilo z ladij
na dom, drugo jutro pa ti ga vrnejo
za mal denar sveže, čisto oprano, zli-
kano in zašito. Nisem slišal pritožbe,
da bi bil komu kak kos perila izginil.

Naslednjega dne opoldne smo se od-
peljali naprej v smeri proti Adenu na
južnem delu Arabije. Iz Singapora do
Colomba smo prepluli 1572 milj, do
Adena pa so nas čakale 2103 milje. Po-
tovati smo imeli ves teden, vrhu tega
so nam obetali zopet monsune. Jedva
smo bili zapustili ogromno pristanišče,
že smo bili sredi razburkanega morja.
Ladja se je zibala po dolžini in širini,
valovi so nam resno pretili, kopno pa
je zginevalo vedno bolj za nami. Son-
ce je tonilo v razjarjenih valovih in na
morsko plan je legla noč, lepa, jasna,
južna noč. Potniki so pospali, ladja pa



Budističen tempel v Colombu (Ceylon).



Ulica v Adenu (Arabija).

je rezala s skrivnostnim šumenjem orjaške, peneče se valove, ki so se zaganjali z vseh strani v mogočno »Himalajo« ter jo premetavali kakor orehovo lupino.

V naslednjih petih dnevih smo prepluli komaj 1384 milj. in sicer vsak dan manj, ker so valovi dohajali že na krov. Radi tega smo vsi tičali v kajutah, kjer smo spravljali v red svoje želodce in oni del možganov, ki vzdržuje ravnotežje. Zdaj so podlegli morskimi boleznimi zadnji »junaki«, ki so ji doslej krepko kljubovali in se nam drugim na tihem posmehovali. Angleži, vajeni morja in njegovih »običajev«, so se nam seveda rogali in naša splošna »bolnica« na ladji jim je bila v zabavo. 28. avg. so se morske pošasti malce potolažile. Pripluli smo med otoka Sokotro in Arabijo, neprijetno zibanje ladje je poenajlo in z njim vred tudi morska bolezen. Bolniki so ležli iz kajut na krov ter se veselili, da so premagali zadnjo etapo naporenega in nevarnega potovanja. Godba je spet igrala na krovu, v veselilni dvorani je postalo živahnejše, flirt in humor sta si priborila prejšnje pravice in prijatelji šaha so se jeli zbirati okoli mizic. Med Somalskim polotokom in Arabijo v Adenskem zalivu se je morje popolnoma umirilo, zato smo prevozili dnevno do 300 milj.

Dne 30. avgusta navsezgodaj smo prispeli v skalnati Aden, slovito angleško trdnjavo, ki zapira mimo otoka Sokotro vhod v Rdeče morje skozi preliv Bab el Mandeb. Najeli smo si avtomobil, da bi si ogledali mesto, ki leži sredi puščave na neznatni vzpetosti, baje v žrelu ugaslega vulkana. Od obale je oddaljeno približno eno uro. Lahko bi bili šli peš, ali vročina 40 stopinj Celzija je prenevarna za tako ho o, čeprav so nam varovale glavo tropične čelade. Od pristanišča do mesta pelje krasna cesta. Ob poti ne vidiš niti enega drevesa, grmičeka ali bilke. Povsodi same gole čeri in oster pesek. Tu lahko živi zgolj Arabec s svojim velblodom, naš človek pa ne bi mogel za nobeno ceno vzdržati delj časa. Prebivalstvo je izključno arabsko. Ob pogledu na mesto se človek nelote spomni svetopisemskih zgodb in slike: neometane, kamenite, majhne hišice brez prave strehe; po ulicah begajo na pol goli, zagoreli in umazani otroci. Zdaj pa zdaj vidiš Arabca lepega obraza v širokih hlačah in z belim turbanom na glavi, tu in tam tudi kako ponosno Arabkinjo z zagrnjenim obrazom. Za mestom počiva karavana beduinov z nesimpatičnimi kamelami. V vsem mestu razen v pristanišču ne vidiš po evropskem vzorcu zidane hiše. Tudi tujecev ne srečaš v mestu. V

trgovinah so nas zanimali zgolj datelni, ki pa so slabši od onih, ki jih dobiš pri nas na trgu, pa cigare in nojeva peresa. V trgovinah imajo svojevrstne ogromne pahljače iz blaga, oziroma papirja. Z njimi hlade kupca nalašč za to nastavljeni sluge, ki jim moraš pri odhodu stisniti groš v roko. V tej strahotni vročini pa je nevaženemu človeku vsaka najmanjša sapica — velika usluga. Nam so že pohajali poslednji prihranki, zato se nismo mogli okrepečati v kakem hladilnem lokalu pri mrzlem pivu ali limonadi. Vrnili smo se tedaj na »Himalaj«, zadovoljujoč se s prijetnim in vrhu tega zastonskim hladilom morske sape. Za povratek na ladjo smo si najeli izvoščka. Puščav se navehčaš še prej nego cejlonskih in singapurskih palmovih vrtov, ki te mikajo tudi samo iz daljave; ko pa si sredi njih, se ti zahoče prej ko mogoče naprej, domov, kjer so zelene tratice, gorice, borovi in smrekovi gozdovi, kjer se dvigajo nad vso to idilo naše planine s svobodnim, čistim ozračjem. Da, tja sta si želela duša in telo, zlasti še zdaj, ko smo premerili dokaj sveta, ko smo občutili sibirski mraz in burjo ter prenašali tropično podnebje, ki ni prav nič prijetno in idlično, čeprav rasto palme

in banane. Tudi na tleh žarke Arabije smo lahko rekli: Slovenci smo lahko zadovoljni, pa tudi ponosni s svojo lepo deželo in nje milim podnebjem!

Še ob jutranji zarji smo zadnjega avgusta odpotovali iz Adena. Morje je bilo mirno, nebo jasno, vročina ne prehuda. Na krovu je svirala godba; potniki so bili živahne volje. Zabavali smo se s pogledi na skalnate gore, ki se šopirijo z obeh strani, na delfine v morju, ki prežijo na hrano iz naše ladje in ki znajo izborno skakati v krasnem loku nad vodo. Tudi morske pse smo videli. Do Sueza (mesto na južni strani Sueškega prekopa) smo imeli še 1309 milj. Iz puščave je pričel pihati žgoč veter. Vročina se je dvignila do 50 stopinj. Ladja je prevozila dnevno nad 200 milj. To nas je tolažilo in navdajalo z upanjem, da se bomo kmalu izkopalni iz območja strašne vročine. Čez štiri dni smo prispeli v bližino Sueza, kjer smo opazili na Sinajskem polotoku sredi puščave lepo zeleno oazo v obliki elipse, vsenaokrog pa so se razprostirala snežnobela peščena polja, ki so v dolinah podobna snežnim plazovom. Pogled, ki je za naše oko kaj nenavaden: Temnovišnjevo morje blede v smeri proti obrežju. Tik pred obalo dobiva



Arabkinja z otrokom.

vedno bolj vijoličasto barvo. Za morjem pa leži temnorjava puščava, ki nad njo valovi ozračje kakor nad razbeljeno železno ploščo. Barva se preliva v barvo in vsa ta večbarvna ploskev ima za naše oko novo, nenavadno lepoto, ki osta-

ne vsakemu popotniku, ki jo je kdaj videl, neizbrisno v spominu.

○ ○ ○

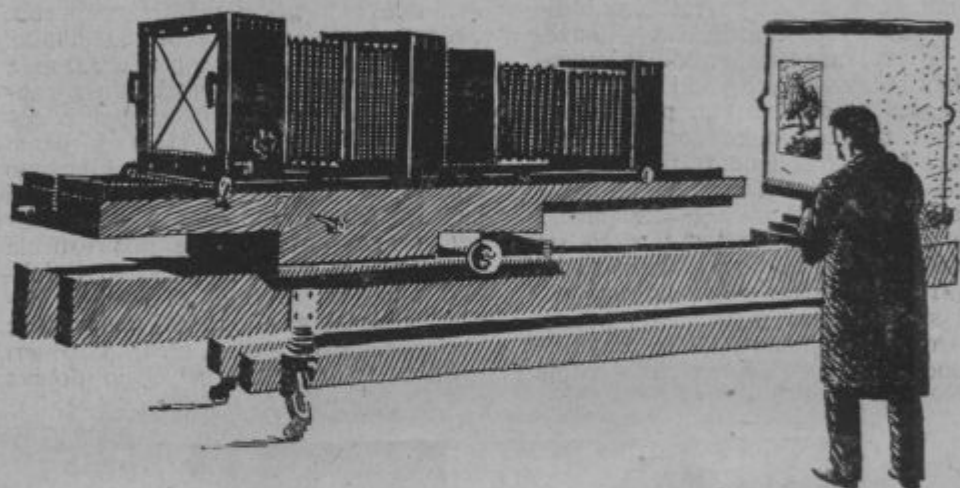
Slika na naslovni strani je izviren posnetek arabske lepoticе.

Miroslav Ambrožič:

O bakrotisku.

Bakrotisk zavzema v zadnjih letih vedno širša polja ter je vpeljan tudi že pri nas. Velikonočna priloga »Jutra«, ki jo je izdelala Delniška tiskarna, d. d. v

bakreno ploščo ter ga s toplo vodo razvijemo tako, da nastane iz njega relief, ki je po debelini v skladu s svetlobo in sencami bodoče slike. Ako napojimo ta-



Ljubljani, je bila tiskana v tej tehniki. Ta tehnika sodobnega tiska, odnosno reprodukcije je tako malo znana, da bo čitatelje zanimalo, če izpregovorimo o nji.

Bakrotisk je po svojem bistvu tisk iz vzdolbine (intaglio; impression en creux; Tiefdruck; stampa in rilievo cavo) ter se po tem diametralno razlikuje na pr. od Gutenbergovega načina, po katerem se tiska z vzbočenih plasti. Po načelu odgovarja tisk iz vzdolbine tehniki starih bakrorezov in radirank. Postopek izdelovanja tiskarskih plošč pa je fotomehaničen in se izvršuje tako-le:

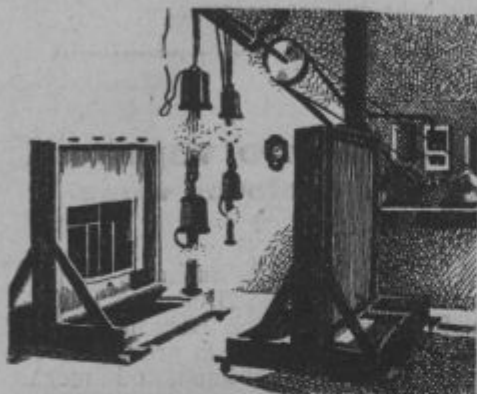
Ako hočemo reproducirati na pr. kako sliko, jo fotografiramo. Iz negativa, ki ga dobimo, napravimo diapozitiv, z močno lučjo kopiramo pozitiv na poseben pigment, ki je za svetlobo občutljiv. Od te svetlobe zadete plasti pigmenta postanejo trde in v topli vodi neraztopljive. Kopiran pigment prenesemo na

ko razvit pigment z železnim kloridom, ga pigment prepušča na baker in sicer v meri, ki se ujema z njegovo debelino. Na ta način izjedkamo baker različno globoko, na bakreni plošči nastane vzdolbina, ki je po svoji globokosti v skladu s težo slikinih tonov.

Jedka se na ravno ploščo ali bakren valjar.

Fotomehaničen postopek je s tem končan; pričnemo torej s tiskom. Zjedkano ploščo ali valjar denemo v poseben tiskarski stroj (stroj za ploski tisk, rotativni tisk s ploskim papirjem ali rotativni tisk s papirjem v koturih) ter tiskamo na ta način, da se maže v barvi cela ploskev ali valjar; posebna priprava, ki se imenuje rakel, to je dolgo, prožno ravnilo iz najfinejšega jekla, ki je ostro nabrušeno, posnema s svojim rezilom s plošče ali valjarja barvo tako, da ta ostane samo v vzdolbinah. V vzdolbinah ostala barva se pritisne na papir, na katerem ostane končna slika.

Posebnost z bakrotiskom napravljene slike leži v tem, da je barva nanešena na papir v različno debelih plasteh. Pri vsakem drugem tisku je plast barve popolnoma enakomerna. Polovični toni nastajajo na pr. pri avtotipijah (na kemiografski način napravljen klišeji z rastrum) s pomočjo rastra, to se pravi: gostejše ploskve zaradi rastra nastalih



pičice dajejo v tem primeru temnejši ton, redkeje nasejane pičice dajejo svetlejši ton. Nasprotno pa pri bakrotisku debelejša nanešena barva dá temnejši ton ne glede na raster, ki ima pri bakrotisku popolnoma drugačno vlogo, namreč to, da podpira rakel po celi ploskvi enakomerno. Zaradi različno debelo nanešene barve so toni naravnnejši, mehkejši; slika dobi pravo plastiko.

Veliko prednost pred tiskom z avtotipijo ima bakrotisk tudi v tem, ker njegova popolnost ne zavisi od kakovosti papirja. Med tem ko mora biti boljše delo z avtotipijo tiskano na drag, s kredom prevlečen papir, dosežemo z bakro-

tiskom to ali še več na cenejšem papirju, ki ni niti treba, da bi bil popolnoma gladek.

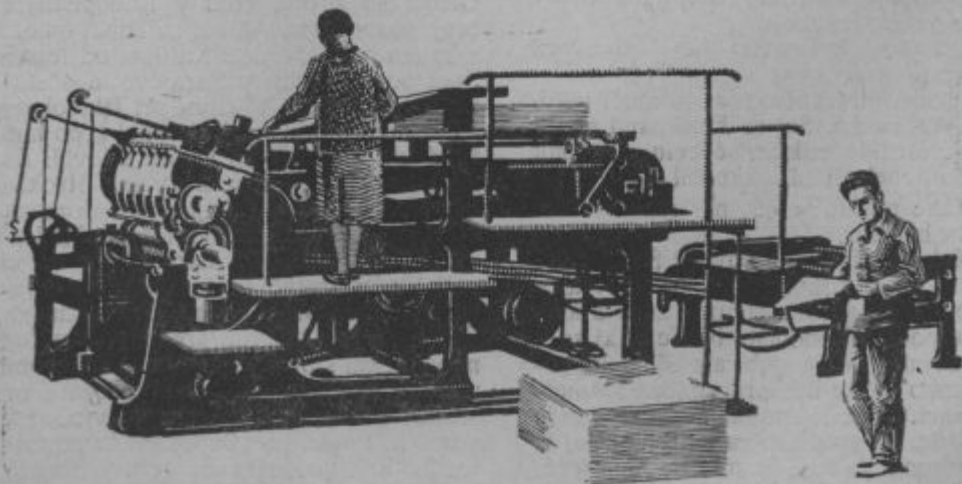
V svojem bistvu je nastal bakrotisk že v 15. stoletju. Bili so baš bakrorezi, ki so dosegli svoj višek v umetnostnem oziru z Dürerjevimi bakrorezi in z Rem-



brandtovimi radirankami. Za reprodukcijsko sredstvo pa je dobil pravo veljavo šele z izumom fotomehničnega postopanja.

Ali tudi tedaj se ni mogel izdatnejše razvijati, deloma zato ne, ker so tiskarji te panoge svoje metode skrivali, deloma pa zato, ker tehnika še ni bila prinesla toliko izpopolnjenih pripomočkov in strojev, kot jih imamo danes. Tiskarji sicer svoje delavne metode še danes skrivajo, mnogo stvari je patentiranih, vendar si je bakrotisk v zadnjih letih priboril pot do široke uporabe in prvenstva v tehničnem oziru, osobito glede na reprodukcijo slik.

Tehnični pripomočki rapidno napredujejo, barvasti izdelki (trichromije), ki



so bili pred nekaj leti še špecialiteta nekaterih tiskarn v Evropi, so postali dokaj splošna last; na razpolago imamo precizne rotativne stroje za tisk pol in ogromne rotative za tisk s papirjem v koturih.

To je lahko razumljivo, če pomislimo, kako široko produktivno zmožnost ima bakrotisk. Vse, kar izdeluje počasna litografija, nagli Offsetov tisk vključno

fotolitografični postopek, prekaša bakrotisk tako glede kakovosti izdelka, kakor glede brzine in cene. Posebno prikladen je bakrotisk za izdelovanje ilustriranih časopisov in knjig, za reprodukcijo slik in risb v vseh barvah, za reklamne svrhe in vse druge tiskovine, kjer pride v poštev originalen osnutek.

Obetajo pa se bakrotisku še vedno nove tehnične izpopolnitve.

Jaroslav Hašek:

Dobri vojak Švejk med svetovno vojno. **Kako je posegel dobri vojak Švejk v svetovno vojno.**

II.

In tedaj je Švejk razložil svoj nazor o avstrijski mednarodni politiki na Balkanu. Turki so l. 1912. izgubili igro s Srbijo, Bolgarijo in Grčijo. Hoteli so, da bi jim Avstrija priskočila na pomoč; to pa se ni zgodilo, zato so ustrelili Ferdinanda.

»Ali imaš rad Turke?« se je obrnil Švejk h krčmarju Palivcu, »jih imaš rad, te poganske pse? Saj vem, da jih ne maraš!«

»Gost je gost,« je odvrnil Palivec, »četudi Turek. Za nas obrtnike ne velja politika. Plačaj pivo in sedi v krčmi, pa čvekaj, kar se ti zljubi. To je moje načelo. Meni je vseeno, ali je Ferdinandu storil tisto-le reč Srb ali Turek, katoličan ali mohamedanec, anarhist ali mladoček.«

»Prav je, gospod krčmar,« se je oglasil Bretschneider, ki je že zopet izgubljal nadejo, da bi se dal kateri izmed njih ujeti, »ali dopustili boste, da trpi Avstrija veliko izgubo.«

Namesto krčmarja je odgovoril Švejk:

»Izguba je, izguba, tega ni moči tajiti. Strašna izguba. Saj se Ferdinand ne da nadomestiti s kakim bebcom. Ampak malce debelejši bi lahko bil.«

»Kako mislite?« je na mah oživel Bretschneider.

»Kako mislim?« je odvrnil Švejk mirno. »Takole pravim: Ko bi bil malce debelejši, bi ga bila sigurno zadela kap, ko je podil s Konopišta babšeta, ki so v njegovem revirju pobirala šibje in gobbe; tako bi mu bila prihranjena sramotna smrt. Če se le spomnim: Cesar mu je bil stric, pa gredo in ga ustrelijo. Saj je to sramota za rod, časniki so polni tega. Pri nas so pred nekaj leti v Budjevovi-

cah zabodli v nekem majhnem prepirkcu trgovca z živino Bfetislava Ludvika. Le-ta je imel sina Bohuslava. Kamorkoli je zdaj prišel sin prodajat prešičev, nihče ni hotel kupiti od njega. Ljudje so pravili: Glej ga, to je sin tistega, ki so ga zabodli; tudi ta bo velik tepc.« Slednjič je moral v Krumlovu skočiti v Vltavo. Morali so ga potegniti iz vode, obujati in izsesati vodo. Nazadnje je izdihnil v naročju zdravnikov, ki so mu bili dali neko injekcijo.«

»Kaj čudne primerjave imate,« je dejal Bretschneider pomenljivo, »najprej govorite o Ferdinandu, potem pa o živinskem kupčevalcu.«

»Nikar tako,« se je branil Švejk, »Bog me varuj, da bi bil hotel primerjati tega onemu, Gospod krčmar me pozna. No, ali sem že kdaj koga primerjal? Pravim pa, da ne bi hotel biti v koži nadvojvodove vdove. Kaj bo zdaj storila? Otroci so sirote, grad v Konopištu je brez gospodarja. Ali naj se zopet omoži s kakim nadvojvodo? Kaj ima od tega? Spet pojde z njim v Sarajevo in postane zopet vdova. V Zlivu pri Hlubokem je bil pred leti logar, ki je imel grdo ime Pind'our. Ustrelili so ga divji lovci. Za njim je ostala vdova z dvema otrokoma, No, čez leto dni si je vzela drugega gozdarja, Pepika Ševloviča iz Modlovarja. Tudi tega so ustrelili. Pa se je poročila v tretjič in še enkrat z gozdarjem, češ: »Do trikrat Bog pomaga. Če tokrat ne bo več sreče, potem res ne vem, kaj storiti.« Seveda so tudi tega ustrelili, a imela je s tremi gozdarji že šestero otrok. Pa se je oglasila v pisarni gospoda kneza na Hlubokem in se pritožila, kakšne krize in težave ima s knežjimi gozdarji. Tedaj so ji priporo-

čili grajskega ribiča Jareža. Mislite, da je bilo z njim bolje? Vtopil se je in zdaj si je vzela nekega obrtnika, ki jo je neko noč udaril s sekuro in se šel sam ovadit orožnikom. Ko so ga potem pri okrožnem sodišču v Pesku vesili, je odgriznil duhovniku nos in dejal, da mu ni nič žal. Od sveta pa se je ločil z grdimi besedami o samem gospodu cesarju.«

»Ali veste, kaj je rekel o njem?« je vprašal Bretschneider z glasom, ki je očitoval nadejo.

»Tega vam ne morem reči, ker si njegovih besed nihče ne drzne ponoviti. Lahko si mislite, da je bruhal iz sebe nekaj strašnega, če povem, da je od tega zblaznel neki sodni svetnik, ki je stal blizu vislic in ga je slišal. Še zdaj ga drže v blaznici, da ne bi ponavljal njegovih besed. To ni bilo navadno razžaljenje cesarja, kakor ga stori človek v pijanosti.«

»Čujte, kako pa v pijanosti žalijo cesarja?« je vprašal Bretschneider.

»Gospoda, uberita, prosim drugo struno,« se je oglasil krčmar Palivec. »Vesta, takih-le pomenkov ne poslušam rad. Marsikaka beseda zleti z jezika, ki pozneje človeku ne dene dobro.«

»Kako v pijanosti žalijo cesarja?« je ponovil Švejk. »Pa vsakojako. Le se napijte in si dajte zaigrati cesarsko himno; boste videli, kakšne besede vam pridejo na jezik. Takih si izmislite o gospodu cesarju, da bi bila za vse življenje sramota, če bi bilo le polovico res. Pa stari gospod si tega zares ne zasluži. Le pomislite: sina Rudolfa je izgubil v zgodnji letih, ko je bil še poln moške moči. Soprogo Elizabeto so mu umorili s pilo; nato je odšel neznano kam Janez Ort; brata, mehiškega cesarja, so ustrelili v neki trdnjavi tik zidu. Zdaj so mu ubili Ferdinanda. Res, človek na njegovem mestu bi moral imeti živce iz železa. Pa se kak tepec napije in jame zabavljati in kvantati o njem. Če bi danes kaj izbruhnilo, pojdem prostovoljno pod zastavo in bom služil cesarju, dokler me ne raztrgajo na koščke.«

Švejk je temeljito nagnil vrček in nadaljeval:

»Mar mislite, da bo gospod cesar pustil, da ga kar tako tepo? Premalo ga poznate. Vojna s Turki mora biti. Ubili ste mi nečaka, ná-te, dam vam po grbi! Vojna je neizogibna. Srbija in Rusija bosta na naši strani. Le čakajte, vas bomo že navili.«

Švejk je v tem preroškem trenutku kar žarel. Prostodušen, kakor ščip na-

smehljan obraz mu je sijal od navdušenja. Vse mu je bilo sila jasno.

»Morda,« je nadaljeval v opisovanju avstrijske bodočnosti. »nas Nemci napadejo, ko se bomo spustili v vojno s Turki. Zakaj Nemci in Turki so si kakor prsti na roki. To so vam pokveke, da jim na vsem svetu ne najdete enakih. Lahko pa se zvežemo s Francozi, ki kuhajo od enainsemdesetega leta hudo jezo na Nemčijo. Potlej bo že šlo. Vojna bo, več vam ne povem.«

Bretschneider je vstal in rekel slovesno:

»Več tudi ni treba praviti. Pojdite z mano na hodnik, imam vam nekaj povedati.«

Švejk je stopil s civilnim redarjem iz sobe. Tu ga je čakalo nemalo presenečenje, ko mu je njegov sosed pri pivu pokazal orla in dejal, da ga v imenu postave aretira in da mora takoj na policijsko ravnateljstvo. Švejk je skušal pojasniti, da se gospod zelo moti, ko nadleguje nedolžnega človeka; saj ni rekel niti besedice, ki bi utegnila koga razžaliti.

Bretschneider pa mu je odvrnil, da je zagrešil več kaznivih dejanj, med njimi celo zločin veleizdaje.«

Nato sta se vrnila v gostilno in Švejk je dejal gospodu Palivcu:

»Imam pet vrčkov piva in hrenovke z rogličkom. Daj mi še slivovko, ker moram oditi; vedi, da sem aretiran.«

Bretschneider je pokazal gospodu Palivcu orla, ga premeril od nog do glave in vprašal:

»Ali ste oženjeni?«

»Da.«

»Ali lahko vaša žena vodi gostilno, če niste doma?«

»Pa lahko!«

»Torej je stvar v redu, gospod krčmar,« je rekel Bretschneider veselo. »Pokličite svojo gospo in ji izročite gostilno; zvečer pridem po vas.«

»Ne jemljite si tega k srcu,« ga je tolažil Švejk, »jaz pojdem z njim samo radi veleizdaje.«

»Čemu pa hoče mene?« se je raztogotil gospod Palivec. »Saj sem bil previdnejši.«

Bretschneider se je nasmehnil in zmogoslavno vzkliknil:

»Za to, ker ste rekli, da so muhe onesnažile gospoda cesarja. O, tam vam bodo že izgnali tega gospoda cesarja iz glave.«

In Švejk je zapustil krčmo »pri kelihu« v spremstvu civilnega redarja. Ko

sta bila na pločniku, ga je vprašal z do-
brodušnim usmevom, ki se mu je razlil
po širokem obrazu:

»Ali naj stopim s pločnika?«

»Kako mislite?«

»Pa tako; če sem aretiran, nimam
več pravice hoditi po pločniku.«

Ko sta zavila skozi vrata policijskega
ravnateljstva, je Švejk dejal:

»Tako nam je torej lepo minil čas. Ali
zahajate često h »kelihu«?

Med tem ko so vodili Švejka v spre-
jemno pisarno, je pri »kelihu« izročal

gospod Palivec krčmo jokajoči ženi, to-
lažeč jo na svojevrsten način:

»Ne jokaj, ne stokaj, kaj mi morejo,
če so mihe onesnažile sliko svitlega go-
spoda cesarja.«

Tako je tedaj posegel v svetovno voj-
no dobri vojak Švejk. Posegel je na svoj
prikupen, dobrohoten način. Zgodovi-
narje utegne zanimati, da je videl daleč
v bodočnost. Če se je položaj pozneje
drugače obrnil, kakor je razlagal »pri
kelihu«, ne štejemo mu tega v zlo, za-
kaj mož ni imel primerne diplomatske
izobrazbe. *(Dalje prihodnjič.)*

Dr. A. Ferjančič:

Iz mojih spominov.

Prešernova slavnost v Vipavi 1870.

Bilo je leta 1870. — torej pred tri
manj šestdesetimi leti. — Takrat sem
študiral na Dunaju pravoslovje. Izvršil
sem pravkar svoje enoletno prostovolj-
stvo, naslednji zimski semester pa
nisem šel na Dunaj, marveč sem ostal
doma na Slapu pri Vipavi, da si »od-
počijem« od vojaških naporov. Pa sem
bil premlad, da bi bil mogel leno postopati
doma. Hotelo se mi je kakega
opravka in zabave. A na Vipavskem je
bilo tako, kakor po navadi drugod na
deželi: če hočeš imeti zabavo, si jo mo-
raš sam napraviti. V Vipavi so bili mladi
učitelji, kak mlajši uradnik, nekaj
inteligentnih tržanov in precej mladega
ženstva. Sklenili smo takoj, da se bomo
družabno udeleževali, gojili petje, pri-
rejali gledališke predstave. Slednje so
bile takrat na deželi še jako redke. Vi-
pava je že imela svojo čitalnico, ki je
bila leta 1864. otvorena z veliko slav-
nostjo ob mnogoštevilni udeležbi doma-
čega ljudstva in gostov iz Ljubljane, ki
jim je bil na čelu dr. Bleiweis in tedanji
ljubljski župan dr. Ambrož s četo So-
kolov. Za čitalnico se je tudi priredilo
posebno poslopje. Tako so bili tedaj
dani pogoji za družabno življenje. Pri-
rejale so se vsakovrstne zabave. Gleda-
liške predstave, veselice s petjem,
govori in deklamacijami; tudi plesalo se
je ob navadno iz Gorice naročeni godbi.
Ljudstvo se je čedalje bolj zanimalo za
naše prireditve in prihajalo nanje tudi iz
vipavskih vasi.

Tako smo tisto leto priredili tudi Pre-
šernovo slavnost. Slavnostni govor,
petje, deklamacija in še kaj je bilo na
programu. Kakor na druge prireditve,

je prišlo tudi na to slavnost vse polno
ljudstva, med drugimi vsa vipavska in-
teligenca in duhovništvo, dekan Grabri-
jan, kaplan Tomažič in grajski benefi-
cijal Hiti. Za odličnike so bili naravno
namenjeni sprednji sedeži in čudno se
mi je zdelo, da je samo beneficijal Hiti
sedel spredaj, druga dva gospoda pa
precej zadaj. A mislil sem si: ne marata
sedeti tik pred odrom. Prva točka je bil
moj slavnostni govor. Razlagal sem v
vznešenih besedah pomen Prešerna in
njegove krasne poezije; pege seveda
nisem našel na njem. Med mojim govo-
rom pa je dekan Grabrijan moljkal sliš-
no za ljudi, ki so sedeli v njegovi bli-
žini: »Kaj govori ta o Prešernu; pija-
nec je bil.« Pripomnim, da je bil Grabri-
jan sovrstnik Prešernov in ga češče
imenujejo kot njegovega antagonista.
Te Grabrijanove opazke nismo slišali na
odru, a ljudje so mi pozneje pripovedo-
vali o nji. Pa prišlo je še boljše: Med
pevskimi točkami je bil tudi neki »Ven-
ček narodnih pesmi«, ki ga je zložil
Kocjančič, moj gimnazijski tovariš. V
ta venček je bila vpletena tudi ona: »Pa
sem rajtal študirat...«. Pesem je pri-
rejena za tenor-solo, spremljan z bren-
čočim zborom. Jaz sem bil pevovodja —
(pa kakšen!) Solist je bil izvežban pe-
vec s krasnim glasom, trgovec Ditrih.
Ko toraj začne: Pa sem rajtal... in za-
poje besede: sem rajtal bit far, pa... se
dvigneta Grabrijan in Tomažič, oba ve-
like postave, ter pričneta vpiti: »Pfui!
pfui!» in se pripravita na odhod iz dvo-
rane. Nastala je nekaj sekund trajajoča
tišina med poslušalstvom, a tudi pevci
smo za toliko prenehali, ali jaz sem
trdno držal taktirko. Ko sta se moža

prerila skozi stoglavo množico, ki ju je spremljala z vzkliki: «Ven!», je brž nastala prejšnja tišina in smo nadaljevali petje, kakor bi se ne bilo nič pripetilo. Tako smo častno končali ves program.

Ta dogodek je dal za nekaj tednov hvaležnega gradiva vsej Vipavski dolini za razgovore in debate.

Čeprav sem se moral sam smejati, mi je bila vendar zadeva nekam neprijetna, ker se me je dolžilo, da sem v žaljivem namenu spravil pesem na program. To pa ni bilo res. Zakaj tisti venček se je takrat tudi drugod pel, a nikjer nikomur v spodniko. Če smo hoteli venček peti, smo morali tudi to pesem vzeti in je ni bilo moči iztrgati iz venca. Tudi med vežbanjem za slavnost se noben pevec ni spodtikal nad pesmijo, niti da bi bil kdo samo opomnil, da naj se izpusti. Sicer pa: zakaj neki? Pesem se je tolikrat tudi sama zase in celo vpričo duhovnikov pela, ne da bi bilo kaj zamere. Pripomnim še, da beseda «far» pred 60 leti nikakor ni bila tako spodtikljiva, kakor dandanes. Kako tudi? Če se pravi «farovž», «fara», zakaj naj bi bilo žaljivo reči upravitelju fare «far». So tudi kraji na Slovenskem, kjer prosto ljudstvo z vso spoštljivostjo govori «naš far», toliko kakor naš fajmošter.

Sicer je s to besedo tako kakor z nemško «Pfaf». V srednjem veku je bila ta beseda naravnost častna oznaka za duhovnika. Izvaja se iz lat. papa (oče), ali pa tudi iz začetnih črk besed: pastor fidelis animarum fidelum (zvesti pastir zvestih duš). Meni torej še v sanjah ni prišlo na misel, da bi mogla pesem koga žaliti in povzročiti kak nastop z duhovske strani.

Po dogodku se mi je vsilila misel, da sta prišla Grabrijan in Tomažič «pripravljena» na slavnost. Že to je bilo sumljivo, da sta zavzela prostore zadaj. Mogoče sta prišla demonstrirati proti Prešernovi slavnosti kot taki; ali sta pa celo izvedela za pesem. Lahko, da jima je bil kdo to zahrbtno povedal. Razgovori o tem dogodku so počasi utihnili, a pozabil se dogodek ni. Ko sem 16 let pozneje kandidiral na Notranjskem v državni zbor, so nasprotniki v agitaciji proti meni tudi ta dogodek izvlekli na dan. Pa ni nič pomagalo; bil sem kljub temu izvoljen.

Volitve v osemdesetih letih.

Od začetka ustavne dobe pa do leta 1879. je bila avstrijska vlada v rokah liberalnih Nemcev. To leto je stopil na

krmilo grof Taffe in sestavil vlado, ki je upoštevala tudi Slovane. Povabil je v kabinet Čeha dr. Prazaka, Poljaka dr. Dunajevskega, najbrihtnejšo glavo v parlamentu, vrhu tega so imeli Poljaki tudi svojega ministra — kraiana. S tako Slovanom milejšo vlado je vodil vladne posle skozi celo volilno dobo do novih volitev — dasi je imel zgolj nekaj glasov večine. Leta 1885. so bile nove volitve, ki so slovanske pozicije znatno ojačile. Volitve so bile jako srdite. Naravno je, da je bilo radi tega pri vseh strankah izredno veliko mandатов protestiranih. Legitimacijski odsek, ki je imel dognati veliavnost volitev, je stal pred skoraj nezmagljivo nalogo. Iz Dalmacije na primer, kjer so takrat prvič zmagali Slovani in potolkli »avtonomaše« (Italijane), so bile vložene pritožbe malone zoper vse slovanske poslance. V legitimacijskem odseku se je poverila preiskava posameznim članom. Dalmatinske volitve je dobil, če se ne motim, slovenski poslanec dr. Poklukar, a preiskal ni nobenega izida, menda za to ne, ker ni bil večš italijanskega jezika, spisi pa so bili po večini italijanski. Tako so počivali akti o teh volitvah, kakor o nešteti drugih v arhivu poslanske zbornice, a se ni nihče resno zmenil zanje. Leta 1887. sem bil jaz po smrti notranjskega poslanca Ad. Obreze izvoljen na njegovo mesto v državni zbor. Takoj, ko sem vstopil, so me izvolili v legitimacijski odsek. Tu so mi naprtili referat o protestiranih dalmatinskih volitvah. Brž sem se lotil tega neprijetnega in povrh še brezplodnega dela. Poleg dalmatinskih volitev mi je bila poverjena v preiskavo in poročanje tudi protestirana izvolitev istrskega poslanca Vergotinija. Dr. Vergotini, mlad, majhen mož, najmanjši med vsemi poslanci, je gibčno kakor žoga skakljal po zbornici. Mikalo me je, da bi si ogledal najprej to volitev. Že površen pregled me je osupnil: nezakonitosti so kar mrgolele. Volili so mrtvi, odsotni, eni in isti po večkrat, vrhu tega so bile zgrešene bistvene formalnosti. Odločil sem se, da to zadevo najprej rešim. Poročilo je bilo kmalu sestavljeno. Hotel sem, da bi prišla ta kričeča izvolitev kar najhitreje v razpravo pred plenum. A treba jo je bilo najprej pretresti v legitimacijskem odseku. Obvestil sem o kričečih vrzelih predsednika grofa Černina, poslanca iz vrst češkega veleposelstva ter ga prosil, da brez odloga

sličiče sejo legitimacijskega odseka. Mož je takoj pristal na to in v nekaj dneh je bila volitev dr. Vergotinija na razpravi v odseku. Odsek je takoj pritrdil, da volitev ni veljavna, če je taka, kakor sem poročal, o čemur ni mogel dvomiti, a je pripomnil, da je treba tudi na zunaj onemogočiti vsak videz pristranosti, celo z ozirom na politično nasprotstvo med menoj in Vergotinjem. Zato je odsek imenoval dva člana. Nemca Weberja in Poljaka Levickega, da trije skupno pregledamo volilni akt ter poročamo odseku. Tovariša sta po kratki preiskavi spoznala neveljavnost volitve ter moje poročilo v odseku potrdila. Odsek je nato soglasno izjavil, da je izvolitev neveljavna. Zdaj je bilo treba oskrbeti, da pride stvar prejkonegače v zbornico na dnevni red in v razpravo. Potrudil sem se pri poslancih, da smo stavili predsedstvu to zahtevo. Kmalu smo tudi to dosegli. Postavili so jo na dnevni red kot eno zadnjih točk, zato sem moral paziti, da ne bi izginila z dnevnega reda. Naposled je zbornica dogotovila dnevni red do te točke.

Zdaj se je pričela komedija. Razprava v zbornici bi bila vzbudila pravi pravcati škandal. Že se je skušalo vplivati name in naše poslance, naj privolimo, da se odstaví z dnevnega reda ali vsaj prestavi na poznejše mesto. Tik pred razpravo je stopil k meni predsednik dr. Kathrein ter mi prigovarjal na vse mogoče načine, naj privolim v to. Šele ko sem mu slovesno izjavil, da je ni sile, ki bi me pripravila k temu, je odnehal, sporočil to Vergotiniju, ki je stande pede napisal izjavo, da se odpove mandatu. Tako je bila mučna zadeva končana. Dr. Vergotini se je pač le par tednov veselil svojega poslanskega mandata.

Nato sem vzel v delo dalmatinske volitve. Med temi se je najbolj pobijala volitev Conte Borellija iz skupine najvišjih obdavčencev, ki so bili v Dalmaciji to, kar v drugih kronovinah veleposestniki. Tudi ta volitev je imela velike hibe, ki se niso dale spregledati in zagovarjati. Povabil sem nekatere dalmatinske tovariše, da jim razložim zadevo na podlagi volilnih spisov. Morali so priznati pogreške, ki so bili taki, da volitve pred zakonom niso veljale, vrhu tega je šlo med dvema kandidatoma le za par glasov. Razprava o tem bi bila za dalmatinske poslance mučna, zato

so tovariši sami prevzeli nalogo, da svetujejo Borelliju, naj odloži mandat. Mož se je vdal in tako je bila tudi ta volitev rešena brez razprave v zbornici. Do poročila o drugih dalmatinskih volitvah pa ni prišlo, deloma za to ne, ker so bile seje legitimacijskega odseka redke in so drugi poslanci silili na rešitev posebno kričečih volitev, deloma ker ni bilo upati, da z ozirom na druge nujne posle zbornice pridejo protestirane volitve v doglednem času na razpravo. In tako se je zgodilo, da so ostale nerešene številne protestirane volitve in so prizadeti poslanci kljub protestom izvrševali svoje mandate celo volilno dobo.

Iz začetkov slovenskega uradovanja.

Mislím, da je bilo leta 1884., ko je na Hrvatskem razsajala živinska kuga. Bila je velika nevarnost, da se bolezen zanese čez mejo na Kranjsko, zato je oblastvo ukrenilo strog zapor in zastraženje meje, da se zapreči vsak prigon goveje živine čez Gorjance na Kranjsko. Straže so postavljale obmejne vasi in je bila večina moških noč in dan na straži. Nastopila je izredno kruta zima in straže so silno trpele zbog mraza in pomanikljive hrane. Država je priznala stražam odškodnino v skromnih dnevnih zneskih. Denar so prejemali župani, da ga razdele med svoje vaščane - stražnike.

In glejte, vse to neslišano trpljenje ubogih stražnikov ni moglo odvrniti nekaterih županov od pohlepa tudi po tem denarju. Odtegovali so ljudem do polovice priznano jim odškodnino in še več, češ da niso več prejeli. Začelo se je o tem tudi javno govoriti; prišle so ovadbe. Vpeljala se je preiskava in človek bi moral imeti kamen namesto srca, da ga ne bi ganile tožbe oškodovanih stražnikov in njih pripovedbe o prestanem trpljenju. Preiskava je na jasen način dognala resnico vseh pritožb. Državno pravdnitstvo se je oprijelo z vso vnemo zadeve in naperilo proti tem županom obtožbo. Izkonstruiralo je iz dejanja zločin in sicer tak, da ga je bilo soditi porotnikom. Obtoženi župani so proti obtožbi ugovarjali. Njih skupni zagovornik dr. pl. Wurzbach se je obtožbi kar rogaj in jo smešil, češ kako je mogoče kaj takega postaviti pod kazensko tožbo in iti celo pred porotnike. A višje sodišče ni bilo njegovega mnenja in je ugovor zavrnilo.

Prišlo je torej do obravnave. Zanimanje za obravnavo je bilo izredno veliko. Prostori sodišča so bili veliko pretesni, da bi mogli sprejeti vse poslušalstvo. Sicer naj tu omenim, da so v tistih časih porotne obravnave v Novem mestu privabile toliko občinstva, da porotna dvorana navadno ni zadostovala za vse, ki so hoteli poslušati obravnavo. Menda je bilo krivo to, da tedaj ni bilo v Novem mestu nikakih javnih nastopov ali zabav; ljudstvu so bile porotne obravnave nekako nadomestilo za kakršne si bodi druge prireditve. Bili so med poslušalci ljudje (sem in tja celo inteligenti), ki so pozabili na spanje in hrano, samo da jim ni odšel kak del obravnave.

Tako se je torej pričela obravnava pri natlačeno polni dvorani. Po izvršenem dokazovanju dobim besedo, da utemeljim obtožbo. Moral sem se brzdati, da ne slikam trpljenja revnih žrtev tako, kakor bi zaslužilo, da ne zavzamem preko mere porotnikov proti obtožencem.

Za menoj je dobi besedo dr. Wurzbach in sedaj se je pričela komedija. »Meine Herren Geschwornen!« Še ni izgovoril nadaljnih besed, kar se dvigne neki porotnik in pravi: »Slišali smo govor gosp. državnega pravdnika in ga popolnoma razumeli. Prosimo, da govori tudi g. zagovornik slovenski, tembolj, ker tu — na porotni klopi namreč — nismo vsi zmožni nemščine.« Dr. Wurzbach je bil osupel, premišljeval je

hip, kaj storiti. Če se ne vda — si je najbrže mislil — bodo porotniki proti njemu in to bi utegnilo obtožencem škodovati. Vdal se je in vsakdo si lahko misli, kakšno obliko je imel niegoť govor, — slovenski govor moža, ki je bil vajen kvečjemu s svojimi hlapci na svoji graščini govoriti v slovenskem jeziku.

»Gospodje porotniki! ta šrift — je vihtel obtožnico po zraku. »kar je v ta šrift not, to vse ni res, če bi gospoda državnega pravdnika«, kažoč name, »razparali«, je potegnil od zgoraj dol čez prsi, kako bi se mi moral orsni koš prerezati, »in bi mu pogledal v srce, bi videli, da vse to ni res.« in v takem žargonu in bolj z gestami kakor z besedami, za katere se je lovil, je šlo dalje. Pri tem je hodil pred svojimi pultom sem in tja, kakor kak pridigar na odru. V občinstvu je zavladal kljub silno resnemu položaju bučen smeh in predsednik dr. Vojska je moral preprežati miriti poslušalstvo ter slednjič pretiti, da bo dal izprazniti dvorano.

Konec vse komedije pa je bil resen: Župani so bili obsoteni.

Govorilo se je, da so naprej plačali zagovorniku skupni znesek 800 fl., a da jim je dal par sto nazaj, ker z zagovorom ni uspel.

To je bil najbrže zadnji poskus nemškega zagovora pred novomeškimi porotniki, razun če je šla obtožba proti kakemu Kočevariu.

Božo Lovrič:

Na češkem knjižnem trgu.

(Pismo iz Prage.)

Jugoslovenski založniki so — razen nekaterih častnih izjem — nepismeni ljudje. Pri Čehih je drugače. Tudi v tem so imeli dobre učitelje: Nemce. Najboljši nemški in češki izdajatelji nekoliko tudi sami pišejo. Književniki so, strokovnjaki, ki so se iz ljubezni do knjige lotili založništva. Najbolj tipičen je med Čehi Storch-Marten, ki se ponša mimo doktorata tudi z odličnim imenom slovstvenika, pripovednika, pesnika in kritika. Spisal je več knjig pesmi in povesti, nedavno pa je objavil tudi neki roman. Kritika ga je v splošnem pohvalila. Najbolj so vplivali nanj ekspresionisti in Rusi. In ta mož — pesnik je jel izdajati tuje spise. Hotel je na ta način koristiti češki

literaturi. Svojemu založništvu je nadel slavno ime »Aventinum«. Zbral je okoli sebe najboljše praške književnike. V njegovih okusnih izdajah so izšli spisi K. Čapka, A. Scve, F. H. Šafke. Nekatero knjige so doživele več izdaj. Delo mu gre dobro izpod rok, ker muhi kupcem — da se izrazim v trgovskem jeziku — dobro in ceneno blago. Storch je pesnik, vendar pa ga to ne moti, da ne bi čislal dobrega zaslužka; kakor hitro bo zavel ugoden veter, utegne postati član častnega kroga milijonarjev. V tem primeru bo dobro i njemu in njegovim tovarišem. Lanj je objavil v listih natečaj za najboljši roman. Nagrada je znašala 20.000 Kč. To je približno 40.000 Din brez

običajnega honorarja. In če prištejemo honorar, se znesek skoraj podvoji. Kaj pravite k temu vi, jugoslovenski pogorelci, ki ste osiveli v sukanju peresa? Pa tudi to ni dovolj; omenjeni založnik, hoteč izkrciti pcta tudi najmlajšim pisateljem, izdaja svoj list, ki prinaša osebne spomine, življenjepise, slike in karikature sotrudnikov. »Razprave Aventina« — tako se list imenuje — bodo sigurno zelo koristile bodočim slovstvenim zgodovinarjem. V nekaterih člankih je dokaj mladostne objesti; pisci so srečni, da lahko govore o sebi in jim večasi zmanjka prava mera. Sicer pa: kdo naj brani tem mladim ljudem, da zrejo samozavestno v bodočnost? Sposobni so in polagoma so si priborili vstop v vse revije. Tudi list »Pramen« je odprl modernistom vrata na stežaj. Do zadnjega časa ga je urejal Jan Vrba, ki je spisal v ne celih 20 letih za malo biblioteko romanov, povesti in pesmi. Svoje spise je prodal znanemu založniku J. Ottu in se je zadovoljil z neznamno vsoto 360.000 Kč. Polovico mu je izdajatelj takoj izplačal, ostalo pa bo poravnal v obrokih. Tako si je lahko moč zgradil lastno vilo in živi kakor gospod. Najljubša zabava mu je lov. Cele dneve tava po gozdovih in uživa prirodne lepote. Klicali so ga v Prago, vendar pa vztrajno kljubuje vsem velemestnim skušnjavam. Narava mu je živ vrelec navdihnenja. Nedavno je spisal cel roman o drevesu. Imenuje se »Borovice«. Pred letom dni je bil nagrajen z državno nagrado za svojo veliko povest iz življenja gozdne ptice. Roman se imenuje »Bažantnice«. Krasni so njegovi opisi gozdov. V teh opisih vonjajo vesela, rožna jutra in žalujejo megleni večeri. Povsod nas spremlja neskončen mir, ki ga samo zdaj pa zdaj prekine strel iz puške. Strel je vzbudil odmev in neko srce je nehalo utripati.

V tem strelu je dramatski motiv vseh njegovih spisov. Občuti se vpliv Turgenjeva. Naučil ga je skrivnosti, kako se kar najbolj približaš narodi. Piše z veliko lahkoto in je uprav neizčrpen v variacijah erega in istega motiva. »Ono isto, samo malo drugačije«: kakor pravijo naslovi srbohrvatskih pesmi.

In sedaj je Vrba odložil urejevanje »Prarena« in prepustil to skrb mlajšemu nadarjenemu pisatelju J. Vacheku. Tudi ta je vrlo plodovit. V ne celih 7 letih je objavil 4 knjige. Zelo zanimiv je zadnji roman »Gospodar sveta«. Fantastičen roman, ki spominja na »Krakalit« Karla Čapka. »Gospodar sveta« reši gospodarsko vprašanje vseh dežela in narodov. Vsi ljudje so isti in vendar niso zadovoljni s svojo usodo. Ne morejo

biti mirni in pripravljajo nove spopade. »Gospodarja sveta« so prezrli in bi bil umrl brez tolažbe, če se ga ne bi usmilita hčerka nekoga navadnega paznika. Skrajnosti se tudi tu slikajo.

»Pramen« je pod uredništvom Vachka oživeel. V zadnjih številkah je tiskana drama O' Nellija »Anna Christie«, žaloigra neke pocestnice, ki jo izpreobrne nepričakovana ljubezen.

Najmodernejši mesečnik je brez dvoma »Hust«. Tudi ta je dobil novega urednika. Na mestu dr. Götza sedaj vodita in oblačita nadarjeni pesnik Lev Blatny in pripovednik Čestimir Jefabek. Prvi je objavil v I. številki dramo »Carstvo miru«. Sicer so v tem časopisu najbolj zanimivj članki o angleškem, ruskem in ameriškem slovstvu. Prevajalec Frank Tetauer nam je odkril nekatera nova imena. Piše o ameriški drami. Pravi, da so tudi Američani spoznali pogubnost stroja in da se vračajo k narodi. Tolstoj in Rousseau jih vodita v pragozdove. Nagon je silnejši od lažnive in jalove civilizacije.

Glas dramatika O' Neilla je nedavno odmeval po vsej Evropi. Nemška, češka, angleška in ruska gledališča so se kar trgala za njegovimi spisi: »Anna Christie«, »Zaobzorjem«, »Kopinenje pod jasmini«, »Kosmata opica«, »Kralj John« in »Pod palubo«. Frank Tetauer naš je opozoril tudi na komedijo Sidneya Howarda. V prevodu se imenuje »Znali so, kaj so hoteli.« Ne pozabljata tudi Elmera Rice, ki je spisal utopističen komad »Stroj, ki piše«. Hvali J. H. Lawsons in govori o pomenu burke »Processional«, ki je neka vrsta jazzove simfonije iz ameriškega življenja.



Ljubljana pred sto leti.

V knjigi »Das Königreich Illyrien. Ein Taschenbuch für Reisende. Laibach, 1896« najdemo med drugim na str. 30—31 o naši Ljubljani sledeče zanimive podatke:

Mesto je imel šest predmestij, eno katedralno in šest drugih katoliških cerkva, dva hospitala, 953 hiš in 12.000 prebivalcev. Od prosvetnih zavodov je omenjen licej s tremi fakultetami, in sicer teološko, medicinsko in filozofsko pod tremi direktorji s šestimi profesorji in dvema suplentoma. Knjigarne pa je imela Ljubljana tri.

Nazadovanje porodov — znak kulturnega napredka?

Znanstven časopis »Statistische Nachrichten« je objavil v zadnji številki statistiko porodov in umrljivosti v najvažnejših evropskih deželah. Ta statistika nam nudi — prvič po svetovni vojni — podlago za primerjavo, kako raste število prebivalstva v posameznih deželah. V prvih letih po vojni se to sploh ni dalo primerjati, ker je neposredna bližina vojne vplivala na številčno stanje prebivalstva kaj neenakomerno in različno. Zdaj pa leži pred nami statistika iz leta 1923., ki ni bilo več pod neposrednim vplivom vojnih dogodkov in posledic; tako lahko po teh številkah sklepamo, kako se narodi razvijajo. Prav ta stran njihovega življenja pa je važnejša od mnogih trenutno napihnjenih in razkričanih pojavov, ki utegnejo biti jutri brez vpliva in pomena.

Ustavimo se najprej pri vprašanju: Kolikim otrokom so dale matere življenje? Statistika nam postreže s številkami, ki so za posamezne dežele dokaj različne. Na Ruskem je prišlo leta 1923. na vsakih 1000 prebivalcev 42.6 porodov, v Angliji samo 19.7, v Franciji in Švici 19.4, na Švedskem celo 18.8 porodov na vsakih 1000 prebivalcev. Ruska žena daje tedaj svojemu narodu enkrat več otrok kakor švedska. Če primerjamo glede števila porodov razne dežele med seboj, vidimo povsem jasno: *Čim višja je kulturna stopnja prebivalstva, čim manjše je število analfabetov, bolj ko je razvita industrija in čim več žita se pridela na hektarju zemljišča, tem nižje je število porodov.*

Práv tako velik razloček opazimo tudi v umrljivosti. Na Ruskem je umrlo l. 1923. od 1000 prebivalcev 23.1, v Švici samo 11.8, v Angliji 11.6, na Norveškem 11.5, na Švedskem 11.4, na Danskem 11.3, na Nizozemskem pa celo 9.9 prebivalcev od vsakih 1000. Na vzhodu in jugu Evrope je umrljivost velika, na zapadu in severu pa znatno manjša.

Prirastek prebivalstva zavisi z ene strani od števila porodov, z druge strani pa od višine umrljivosti. V dveh evropskih deželah se prebivalstvo najhitreje množi: na Ruskem in Nizozemskem. Toda kako različna so pota obeh dežel! Na Ruskem je 42.6 po-

rodov in 23.1 smrti na vsakih 1000 prebivalcev — to se pravi: 19.5 več porodov kot smrti. Na Nizozemskem pa je le 26 porodov na vsakih 1000 prebivalcev, torej znatno manj nego na Ruskem, zato pa je razmerje med umrljivostjo povsem drugačno: 9.9 nasproti 23.1. Torej se na Nizozemskem narodí znatno manj ljudi nego na Ruskem, a ker jih znatno manj umrje, se prebivalstvo Nizozemske prav tako naglo množi kakor prebivalstvo Rusije.

Pred seboj imamo dvoje različnih tipov prirastka prebivalstva. V kulturno zaostalih deželah na evropskem vzhodu in jugu vidimo *zapravljiv* prirastek prebivalstva: otrok se sicer rodi zelo veliko, a jih tudi veliko, trumoma umrje. Najslabše je še vedno v Rusiji: velika socialna in politična revolucija se je komaj dotáknila življenjskih navad in običajev kmetskih slojev na ruski vasi. Na drugi strani pa vidimo v zapadni in srednji Evropi počasen prirastek prebivalstva; tu se rodi daleko manj otrok, vendar pa jih tudi daleko manj umrje. Hvala gre skrbnejšemu negovanju otrok, boljšemu načinu ljudskega življenja (stanovanje, hrana, zdravstvo) in raznim higijenskim uredbam. Primer Nizozemske kaže, da se lahko prebivalstvo vzlic nizkemu številu porodov zelo naglo množi, kadar je umrljivost prav tako padla kakor je padlo število porodov.

Če zdaj primerjamo med seboj prirastek prebivalstva v letih 1923. in 1912., vidimo, da *vsi narodi prehajajo od zapravljivega prirastka k štedljive-mu.* Število porodov je bilo sicer leta 1923. v vseh deželah — izvzemši Rusijo — znatno nižje nego l. 1912., vendar pa je tudi višina umrljivosti v vseh deželah znatno nižja nego l. 1912. Povsod se pojavlja razvojna tendenca: *manj porodov, a zato tudi manj smrti.* To pa znači brez dvoma kulturni napredek. Koliko telesnih in duševnih muk bo prihranjenih ženam, če bodo porajale manj otrok, a jih bo zato tudi manj umiralo! In ali ni za kulturno ženstvo velik korak naprej, če ne bodo prepogosto noseče in ako ne bodo otroci trumoma umirali?

Rezultat tega razvoja zavisi, kajpa, od gospodarskih razmer širokih ljudskih vrst. Ondi, kjer se blaginja ljud-

skih vrst več, umrljivost še hitreje pada nego število porodov. Pomudimo se zopet pri Nizozemski. L. 1912. je bilo 28,1, l. 1923. pa 26 porodov na 1000 prebivalcev; ali zato je padla umrljivost, ki znaša l. 1912. 12,3 na vsakih 1000 prebivalcev, na 9,9 v letu 1923. Povsem drugače je tam, kjer so se gospodarske razmere širokih ljudskih vrst poslabšale, tako n. pr. v Nemčiji. Nemčija je spadala pred vojno v vrsto dežela, čijih prebivalstvo se je najhitreje množilo, dandanašnji pa raste počasneje nego prebivalstvo drugih evropskih dežel, izvzemši Francijo in Irsko.

Kaj nam pravijo te številke? Tudi pri nas se slišijo iz vrst katoliške duhovščine glasovi, da je številčno navedovanje porodov znak razuzdanosti, nemorale in propadanja. Duhovščina misli, da stori veliko uslugo narodu, državi in človeštvu, če oznanja neomejeno materinstvo in očetovstvo zakon-

cev in označuje omejevanje števila otrok za propalost. Ali statistika nam lepo kaže, kam meri kulturni razvoj: *od velikega števila porodov in umrljivosti k malemu. To je pot napredka.* Zla ljudskega gibanja ne iščimo v nizkem številu porodov, marveč v stalno visoki umrljivosti. Znižajmo umrljivost! — nam bodi geslo. Ni treba, da bi se rodilo več dece, ali izmed te, ki ugleda luč sveta, naj jih kar najmanj umrje. Treba je izgraditi socialno zakonodajo, socialno higijeno, socialno skrb — na ta način bomo odtehtali zniževanje porodov. To so prava in res kulturna sredstva, ki lahko z njimi pospešimo vzrast prebivalstva. Nikar pa ne nalagajmo žrtev samo na žene, ki naj rodé v mukah otroke, katerih družba ne bo mogla ohraniti, ki bodo odpadli kakor nezrel sad in bodo morale zopet matere najbolj občutiti bolest izgube.

Dr. Schechner v »Přítomnosti«.

POMLAD NA POLJU

J.:

Življenje v obdelani zemlji.

Spomladi lahko opaziš, kakšna razlika je med prstjo, ki jo je v surovih brazdah predelal mraz, in pa med prstjo, ki je preko zime ostala nepreorana.

S tem, da skrbno pripravimo in razumno obdelamo zimsko praho, dosežemo t. zv. godnost zemlje. Godna zemlja se že na zunaj dobro pozna. Tudi težka prst, ki jo je v surovih brazdah predelal zimski mraz, je rahla in grudičasta, ima torej razmeroma večjo prostornino nego zbita, neobdelana prst, ter je gobasta in elastična kakor dobro shajano testo. Taka zemlja je temnejše barve, ni premokra in se tudi tako brž ne izsuši, marveč ostane sveža celo v najhujši vročini. Razen tega se v dobro obdelani in prezračeni prsti pomnože in fino porazdele take rudninske snovi, ki jih koreninice lahko použijejo brez večjih naporov. V godni, močni prsti pa je tudi delovnost koristnih bakterij najbolj živahna in plodonosna.

Zemlja namreč ni mrtva masa in je »delovna«; baš zato, ker prebivajo v zgornjih plasteh prsti milijoni in milijarde silno važnih, a človeškim očem

nevidnih živih bitij. Godnost zemlje se ne da kar poljubno prisiliti z umetnimi sredstvi; ne bo postala zemlja godna, če bi jo n. pr. šele spomladi, tik pred setvijo začeli obdelovati in drobiti na vse kriplje. Prsti moramo dati prilike in časa, da se priroda sama v njej udejstvi, da torej priroda sama izvrši v njej čudodelne preosnove. Zimski mraz ustvari grudičasti sestav preorane grude ter jo na ta način fino prezrači in usposobi za koristne preosnove. Novejša raziskovanja so dognala, da baš tista majčkena, le pod povečalnim steklom vidna bitja (mikroorganizmi) — razne bakterije, alge in dr. — v prav veliki meri pospešujejo godnost zemlje. Ta majčkena bitja žive največ v površju obdelane prsti, kjer dobe za svoj razvoj potrebno količino zraka in vlage; dobro se počutijo zlasti v takih tleh, ki vsebujejo dovolj apna in humusa (ostankov rastlin in hlevskega gnoja). Bogate žetve se ne dosežejo samo z obilnim dodanjem raznih redilnih snovi, temveč moramo preskrbeti zemljo tudi z dovoljno množino mikroorganizmov bogatega humusa. Predpogoj za bohoten razvoj koristnih zemeljskih bakterij je torej pravočasno

obdelana, prezračena in zagnojena zemlja.

V 1 kubičnem cm dobre obdelane zemlje se najde čisto 10 milijonov bakterij. Če si predočimo, da so te bakterije povprečno po tričetrt mikroma (t. j. tisočinke milimetra) debele in po en in pol mikrona dolge, ter bi omenjenih deset milijonov tesno skupaj zložili, potem bi to ogromno število bakterij izpolnilo šele prostor ene stotinke kubičnega milimetra. Šele z eno milijardo (tisoč milijonov) bakterij bi napolnili 1 kubični milimeter, torej šele tisoči del 1 kubičnega cm. Če se torej v 1 kubičnem cm zemlje nahaja deset milijonov bakterij, imamo pred seboj še vedno skoraj samo prst.

Razne bakterije povzročajo prav mnogovrstne preosnove v obdelani zemlji, n. pr. gnitje in trohnenje; nekatere nabirajo dušik iz zraka, druge spet pretvarjajo amonijak iz gnojil v solitre (soli dušične kisline), ki so najlažje dostopna dušična hrana za rastlinske korenine, a nekatere so pa tudi škodljive, na pr. one bakterije, ki povzročajo razpad solitrov, iz katerih uhaja tedaj slabododen dušik v podobi plina v zrak.

Kakor vsem živim bitjem, je potrebna tudi bakterijam za uspešen razvoj primerna toplota, čeprav prenesejo bakterije tudi prav nizke in visoke toplote. Dokler je zemlja zmrznjena, je življenje bakterij v splošnem bolj počasno in mrtvo. Razne vrste bakterij se najbolje počutijo pri različnih temperaturah, navadno pri 20 do 30 stopinj C. So pa nekatere bakterije, ki tudi pozimi prav učinkovito vrše koristne preosnove v obdelani zemlji. Zelo važno je n. pr. delovanje tistih bakterij, ki tudi v najostrejši zimi še vedno po malem razkrajajo beljakovine iz gnoja in rastlinskih ostankov ter s tem pomnožujejo zalogo amonijaka v zemlji.

Ko pa se spomladi zemlja nekoliko ogreje, je delovanje bakterij seveda tem živalnejše. Takrat se začno s polno silo udeleževati milijoni in milijoni koristnih in škodljivih mikroorganizmov. Znano nam je, kako ugodno učinkuje spomladi že manjša porcija čilskega solitra na orumenele ozimice, ki baš v zgodnji pomladi, dokler je zemlja še prehladna, ne dobe iz zemlje zadosti dušične hrane (solitrov), ki bi jo korenine lahko brž sprejele; kajti bakterije, ki pretvarjajo amonijak v soliter, začno delovati šele tedaj, ko se segreje zemlja vsaj na

5 stopinj C. Živalna konkurenca milijonov in bilijonov koristnih in škodljivih bakterij in glivic, ki sodelujejo pri ustvarjenju godnosti zemlje, doseže v vlažni, topli pomladi svoj višek; preko poletja živalnost mikroorganizmov radi pomanjkanja vlage močno opeša, in šele deževna jesen njih delovnost zopet poživi.

Močna in dobro pripravljena zemlja spomladi zadiši. Če imaš srce za domačo grudo, te ta mogočno sveži duh pomladne zemlje naravnost omami in vsega prevzame. To je vonj življenja, duh dela in žive nove moči, ki kipeč iz preorane njive spominja mene in tebe na sladko trpkost življenja: »V potu svojega obraza boš jedel svoj kruh!«

○ ○ ○

Kaj delamo.

Vsa priroda je oživljena, vse se pripravlja k vstajenju. Samo kdor živi v tako tesnih stikih s naravo kakor kmet, občuti vso lepoto in mogočnost njenega prebujenja. Celotnega njega, ki je vaju trdega dela in življenja in ne pozna mehkušnosti, tako prevzame in vzradosti ta lepota, da se mu zdi težko delo dokaj lažje nego je v resnici. Čuti se z naravo vred pomlajenega.

Kaj dela priden kmečki gospodar v prvi pomladi?

Če je ugodno vreme, se na domu prebebe stanovanja, hlevi in shrambe, ki se na ta način ozaljšajo, pa tudi razkužijo. Ob toplih dneh se že spusti živina na pašo, čeprav zbog vremenske nestanovitnosti ni preveč priporočljivo, tem bolj, ker se živina ob tem času misli. Po veliki noči pa postaja od dne do dne boljša, zelene krme je vedno več in živina se ji polagoma zopet privadi.

Na polju, travnikih in pašnikih daje dovolj dela čiščenje, brananje in odstranjevanje kratin. Oranje spomladi ni najvažnejše opravilo. Dober kmetovalec ga je opravil v jeseni; zdaj je brana važnejša od pluga. Posejejo se razna žita, stročnica in pesa, proti koncu aprila se sadita tudi krompir in koruza. Slabo uspehim ozimicam je dobro priskočiti na pomoč s čilskim solitrom.

V vinogradu se po obrezovanju trt okapa, cepi, v kleti se čisti posoda, dopolnjujejo sodi, pretaka in bistri vino. V hmeljniki se odkrivajo hmeljeva stebila, rahlja prst; prične se obrezovanje in nasajanje hmeljnikov.

V sadonosnikih se sadi v marcu drevje, v aprilu pa se cepi; zatirajo se drevesni škodljivci. V aprilu se sade divjaki.

V čebelnjaku se že opaža pridno vrvenje; čebele pridno letajo na pašo, a če je ni dovolj, se pojavi v ulu lakota in jih je treba krmiti. Čebelar se mora pripraviti za majniško rojenje. April je s svojim naglo se

menjajočim vremenom znan že od nekdanj kot največji morilec čebel.

Na cvetličnem vrtu se je v marcu očistilo razno grmičevje, vsadile so se nekatere odpornejše cvetlice kakor avrikula, encijan, mačehe, primule itd. V zabožčke in lončke, ki stojijo na solčnih oknih, so se vsadile astre, klinčki, levkoji, balzamine in druge take cvetlice. Na prostem so se lahko vsajali čebulčki in gomolje ranunkul, veternic, gladiol, lilij. V aprilu je čas za prerezovanje in obrezovanje vrtnic, za presajanje igličastih drevesc, za privezovanje na prostem rastočih hiacin in narcis na kolčke. Tulipe se morajo varovati pred premočnim solncem in dežjem.

Enoletne rastline se na koncu aprila posejejo v tako zvane mešane gredice in sicer mešano: mak, krizanteme, zvončnice, lan, reseda, caliopsis in razne druge. Proti koncu meseca se pojavi na cvetju mrčes in je treba skrbneje paziti nanj. Listna uš se mora potikati v raztopino kalijevega mila (navadno zeleno milo se raztopi v vodi).

Ljudski vremenski pregovor trdi: Če ni v aprilu dovolj moče, se kmet ne nadeja dobrega obraščanja žita, trave in dobrega razvoja sadja ter njivskih sadežev. V takem primeru se ne obeta kaj prida letine, vsaj obilna ne bo.

GLASOVI

Prah zadnjih carjev.

Moskva, v marcu 1927.

V poletni noči od 16. na 17. julija je bila nagloma izvršena sodba nad vsemi člani bivše carske rodbine, ki jo je sklenil uralski oblastni sovjet v Jekaterinburgu v trenutku, ko se je bližala protisovjetska vojska. Enajst trupel so prepeljali ponoči iz hiše Ipatjeva v bližnji gozd, kjer so jih uničili z razjednimi kisljinami in ognjem, ostanke pa so razmetali po gozdu, da ni mogel nihče več najti sledov.

Tako je bil car tudi fizično odstranjen, kakor je bil nekaj mesecev pred tem dogodkom odpravljen ruski carizem.

Niso pa bili odstranjeni iz ruskih dežela in krajev vsi spomini na carjeve čase. Revolucija bi bila morala vso Rusijo politično z razjednimi kisljinami in jo sežgati, če bi bila hotela vzeti ruskim narodom izpred oči vnanje spomine na carja in carizem. Revolucija je sama spoznala, da tega ne more storiti in se je ustavila pred stopnicami Zimske palače, pred pohištvom cesarskih soban, pred zgodovinskimi spomini vseh carjev in caric, ki so ostali po Petrih, Pavlih, Katarinah in Elizabetah. Vendar pa ni opustila misli, da stopnjema odpravi vse, kar je ostalo po carjih iz njih vsakdanjega, čisto človeškega življenja, če že ne more odstraniti tega, nad čemer bedi zgodovina.

Revolucija razmetuje še dalje prah ruskih carjev.

Vse bivše carske palače, letovišča, mesta počitka in zabave, ki so posebno raztresene okoli Leningrada, so ohra-

njene in so zdaj muzeji, ki jih ljudje pridno in obilno obiskujejo. Zimska palača, Carsko selo, Gatčina, Oranienbaum, Petjerhof so znani tisočem in stotisočem obiskovalcem iz delavskih in kmetijskih vrst. Njih stene so slišale v zadnjem desetletju najbolj brezobzirne opazke o intimnem življenju samodržavnih vladarjev, katerim se je revolucija maščevala za njih napuh, vzvišenost in prezir nasproti nižjim slojem, ki so delali v potu in krvi na grajščinskih poljih in prelivali kri v carskih vojskah. V teh poslopih se sovjetsko prebivalstvo utrjuje v proticarski mržnji, pa tudi v čutu lastne moči in suverenosti. Letu pa tam se najde človek, ki se mu stoži po zašlih časih, ki mu je žal, da v palačah ni več tako, kakor je bilo nekoč; človek, ki bi si želel časov velikih vladarjev Petra in Katarine, vladarjev, s katerimi se ne dasta primerjati niti Nikolaj prvi niti Nikolaj drugi in zadnji. Tako žalovanje za zašlimi časi pa se ne da preprečiti ne z agitacijo in ne s kaznimi, ki bi bile sicer popolnoma odveč. Neprijetna je samo ljudem, ki tega intimnega občutja sploh ne poznajo.

Zato je stopila korak dalje.

Ni zaprla prostorov, ki iz njih blešči carizem na tisoč vrst in bo bleščal še stoletja. To bi bilo preveč nasilno v desetem letu revolucije in preveč bedasto v času, ko industrijalizacija premaguje patrijarhalizem.

Revolucija samo omejuje število prostorov, ki so bili nekoč rezervirani carjem. Nekatere palače in dvorane je zaprla in jih izpremenila v svrhe, ki se ji zde koristnejše.

V Zimski palači je bila vrsta sob, kjer je vse do prve ruske revolucije leta 1905. bivala carska rodbina. Štirinajst velikih in majhnih prostorov, polnih pohištva, preprog, slik, knjig, intimitet in drugih podobnih predmetov, kakor jih najdete v vsaki premožnejši meščanski hiši, ki ji pravijo, da se vzlic bogastvu ne odlikuje po posebnem okusu. Tu je tudi čarjeva delavnica, dalje spalnica carske dvojice in bodoir zadnje carice, potem vrsta otroških stolčkov, darovi Viljema II. in pokojnega mikada. Vse to je bilo doslej dostopno občinstvu proti vstopnini, s katero so se vzdrževali čuvaji. In ljudje so si radi ogledavali intimitete carskega dvora: ti prostori so bili ob nedeljah bolj polni nego revolucijski muzei v sosedstvu. To pa zbog tiste navadne radoznalosti, ki bi se stoprav tedaj nasitila, če bi bilo posetniku dovoljeno, da seže pod blazine lepih carskih posteli, izdelanih iz svetlega lesa kararske breze.

Carske sobe in dvorane so tako mikale ljudi, da je postala Eremitaža ljubosumna in je pritiskala na oblasti, da naj jih zapro. Slednjič je zmagala in zdaj so tako zvane zgodovinske sobe v Zimski palači dokončno zaprli. Predmete so odstranili in postavili v sobe razne umetnostne in znanstvene zbirke.

Pa je nastalo vprašanje, kaj storiti s carskim pohištvom in z vso ostalo šaro, ki po sodbi sovjetskih veščakov nima zgodovinske vrednosti. Niso ne za muzej, ne za uporabo v sovjetskih uradih in prostorih, a skladišča so zbog stanovanjske bede izpraznena v pisarne in stanovanja. Kaj tedaj?

Revolucija je dala vse te reči na boben.

In so jih razprodali. Dražba se je vršila v kinematografu »Praga« v Moskvi, izkupiček pa je šel v prid komisiji za varstvo dece.

Prodano je bilo vse do čevliev bivše carice; vse pohištvo, umetnine, knjige. Cene so bile razmeroma nizke in je lahko marsikdo okrasil svoje stanovanje s predmetom iz carske hiše. Tako razmetuje revolucija v desetem letu svojega trajanja sledove in prah zadnjih cariev...

Po I. E. Šromu v »Pritomnosti«.

Pariz, središče mode, je bogatejši za novo ligo. Njen smoter je kaj čuden: odpraviti hoče moške ovratnike.

Josip Hainšek:

Obisk v sultanovem dvoru Jildys.

Carigrad, koncem marca.

Tudi slovenski listi so zabeležili vest, da se je razkošna palača turških sultanov v Carigradu izpremenila v zabavišče, neke vrste bar, ki ga posečajo petični tujci. Ni niti dovoljen vstop vsakemu turistu, da bi napasel svojo radovednost. Če hočeš videti notranjosti sultanovih dvorov, moraš seči globoko v žep, še preje pa te služabniki premerijo od nog do glave, ali si soloh vreden, da vstopiš v te »posvečene« prostore. Po zaslugi dvornega artista krnewskega sem bil deležen te »časti« in sem celo sodeloval pri neki prireditvi.

Pred vstopom skozi glavna vrata nas je ustavil vratar in vprašal šoferja:

— Neistrnis bu efendy?

(Kaj hočejo gospodije?)

Vse smo mu lepo razložili, vendar pa se ni zadovoljil z našim odgovorom in šele ko mu je uprava telefonično zatrčila, da nam je dovoljen vstop, so se nam odprla železna vrata.

Delj časa smo se vozili po krasnem izprehajališču, ki so ga — bilo je namreč zvečer — razsvetljevali številni lampijoni. Bilo je tako svetlo, da ne bi razločil dneva od noči. Ustavili smo se pred velikim poslopjem, ki ga obdajajo krasne palme. Izmed dreves so bleščala velika svetla okna. Tu nas je prijazno nagovoril služabnik in vprašal, ali smo tujci ali domačini. Če hočemo namreč v igralnico, moramo izročiti svoje potne liste, zakaj Turkom je vstop zabranjen. (Modra turška vlada je sicer dovolila, da smejo tujci neomejeno zapravljati denar, ne smejo pa ga tratiti za hazardne igre domači ljudje.)

Ko smo opravili tudi to zadevo, smo si najprej ogledali razne sobe in dvorane. Videli smo sultanovo pisarno, obednico, čakalnico; vendar ni treba omeniti, da so povsod še ostanki nekdanjega zares orientalskega razkošja. Najbolj nas je, kajpa, zanimal sultanov hareem, palača, v kateri je bivalo nekaj čez 300 sultanovih žena. Sobe so še ohranjene v prvotni opremi. Največ je zrcal; nekatere stene so iz samih zrcal, tako da se vidiš v vseh mogočih projekcijah. Zdi se, da je še zdaj v teh sobah vonj raznovrstnih kozmetičnih preparatov, ki so jih sultanove žene upo-

rabljale na vagone. Nekam čudno je človeku pri srcu, če se spomni, kakšno življenje je vladalo nekoč v teh prostorih! Koliko lepotic se je sukalo tod: čarobnih Gruzink, temnopoltih Nubijk, elegantnih pustolovk z zapada, bujnih Anatolk in mehkih Slovank. Brez nehanja so pazili na nie evnuhi, skopljeni sluge. Sultanov prihod je bil v tej palači kakor prihod boga... Zdaj je vse drugače. — ne samo na sultanovem dvoru, ampak tudi po vsej Turčiji. Tam, kamor ni smel nekoč vstopiti noben moški razen sultana in evnuhov, lahko napase svojo zvedavost vsak, kdor izkoriščevalcem sultanove palače plača.

V »zlati dvorani« se je vršila plesna prireditve, pri kateri sem tudi jaz sodeloval skupaj z nekaterimi artisti iz Estonije. Glavne točke na programu tega večera pa je izvršila gospodična v orientalski obleki. V »zlati dvorani« so bile postavljene ob stenah tri vrste miz, ki so jih dodobra zasedli bogati tuici, željni zabave in plesa v sultanovi palači. Program se je otvoril ob 23.20 s foks-trotom. Zabave je bilo obilo: vmes so se praznile čašice likerija in šampanjca in tudi kulinarčne želje so se lahko vsakomur izpolnile. Gostje so bili, kajpada, z vseh vetrov in si slišal vse mogoče jezike. Zabava s plesom je trajala do štirih jutraj. Tedaj so se začeli plačevati računi. Čitateli v domovini se bo čudil, če povem, da znaša naimanjši ra-

čun sto turških lir ali v našem denarju okrog 2700 dinariev.

Ko smo zapuščali sultanovo palačo, je bila že zora nad Bosporiem. Palača z razkošnimi vrtovi je tonila v sencah in od morja se je vela pomladna jutranja sapa. Pred palačo so ropotali avtomobili. Spet smo se spomnili časov pred desetimi leti, ko je vladala tod mrtva tišina in je bil vsak korak umerjen iz strahu pred sultanovim veličanstvom. Odhajali smo iz palače, ki ima slavno ime v evropski zgodovini, iz prostorov, kjer so se pred davnimi stoletji kovali načrti za turško prodiranje tudi v naše kraje. Kako hitro in nenadoma se je končal ta mogočni sistem! Zdaj se v teh palačah veselo svira, poje in pleše; zabava se vrsti za zabavo. Na pisane karte padajo dolarij, funti, franki, cekini. Kroglice skačejo brez nehanja po biljardu. In sreča se menjava naglo kakor v Monte Carlu; med tem ko nekateri, ki so dobili igro, kupujejo avtomobile in hotele, pišejo drugi poslovilna pisma, preden namerijo revolver v srce ali v glavo.

— Izpremenljiva je sreča, to vedo povedati i sultanovi dvori i oni, ki zdaj v Jildysu poganjajo stotisoče v slepo igro...

S to mislijo zapustiš mogočne dvore. In avtomobil brzi po stambulskih ulicah, ki še spe v usmevu mladega jetra...

IZ KOZMETIKE

Gube in njih zdravljenje.

Ena izmed najbolj neprijetnih znanilk bližajoče se starosti so nedvomno gube na obrazu. Med tem, ko je pri moškem naguban obraz skorajda interesanten, je za žensko prava nesreča. Starost je danes izgubila tisti družabni ugled, ki ga je nekoč imela in vsaka ženska skuša kar najdalje odgoditi dobo, ko bo veljala za staro, kar se ji zdi skoraj toliko kot družabna smrt. Splošno je znano, da se je »mladost« moderne žene premaknila na 40. leto in še čez. Zasluga gre modernemu načinu življenja, v nemali meri tudi modi, ki je nehoté rešila veliko higijenskih vprašani, katera so v prejšnjih časih žulila vsako žen-

sko. Vrhu tega se je sodobna kozmetika tako izpopolnila, da lahko nudi ženi, ki hoče ohraniti mladosten obraz, dovolj preizkušenih in zanesljivih sredstev.

Često je žena sama kriva, če ji obraz prezgodaj preprežejo neprijetne gube. Ako ga je dotlej zanemarjala v negovanju ali pa je pretiravala v masaži, uporabljala slabo ličilo (šminko), se preveč ukvarjala s težkim duševnim delom, da niti ne govorimo o mačnih skrbih in drugih »morečih« vplivih, se ne bo mogla izogniti zgodnim gubam. Prav tako ne vpliva enako na vsako ženo veter, dež in solnce. Mnogim se jame gubati koža baš zaradi premočnega vpliva solčnih žarkov. Temu je

treba prišteti še kopico drugih vplivov: nagnjenje, ki je podedovano, prevelika mršavost, bolezní, slabokrvnost, porod i. t. d.

Gube nastajajo tako - je: Prvotna trdnost kože postane na nekaterih mestih zbog raznih škodljivih vplivov ohlapna, mašt pod kožo se izgubi in na prizadetem mestu nastaneó brazde, okoli katerih se koža zgrbanči.

Zoper gube se borimo na dvojen način: preventivno, da jih namreč že v naprej preprečimo ali pa kar najbolj odgodimo dobo, ko se pojavijo na dan kot naturen pojav staranja, ali pa, da jih odstranimo, če so se že pojavile. Najboljše je seveda, ako se ženska v teh letih skrbno izogiblje vsega, kar bi vplivalo škodljivo na njen obraz. Posebno naj se varuje predolgega nočnega bdenja, zlasti v zakajenih prostorih. Skrbi naj, da bo imela vedno enako telesno težo, zbog česar je priporočljivo, da se pogosto telhta in na ta način težo kontrolira. Negovanju obraza naj posveča posebno pozornost, pri čemer je nujno potrebno, da uporablja dobro kožno kremo. Krema vsebuji snovi, ki stezajo kožo (n. pr. pol odstotka galuna) in snovi, ki jo nekoliko dražijo (kafra po 2 odst.). Krema pa se uporablja le po temeljitnem umivanju. Zoper mršavost se priporočajo razne kure; predvsem zdravljenje, če poteka od bolezní, arzenikova kura in podobno.

Že nastale gube in brazde ter viseča lica, ki pričajo, da je popustila prvotna kožna napetost, ker je zmanjkalo polnila, se morajo popraviti.

V ta namen se je treba začeči k lepótnemu kirurgu. V večjih mestih se zdravniki specializirajo za kozmetično stroko. Navsezadnje ni potrebno za življenjski boj, ki ga mora bojevati žena, samo zdravje, temveč tudi kolikor mogoče dolgo trajajoča telesna svežost in mladost. Moderna medicina je tudi v tem pravcu nadkrilila nadeje, ki so jih stavile vanjo žene. Lepotna kirurgija doseza vedno več uspehov.

Treba je z nekaterimi prav nič nevarnimi vbodi vrniti koži prejšnjo napetost in jo izpolniti, da se ne bo grbančila.

Za to dokaj nedolžno operacijo se izbere neko mesto v okolici senc, kjer ni važnejše žile ali pomembnejšega živca in kjer rastejo lasje, tako da se urez ne vidi niti v teku zdravljenja, ki traja

osem dni, niti pozneje. Najprej se določeno mesto s preizkušenim sredstvom (Chloräthylpfrays) ohladi in stori neobčutljivo; vbrizga se nekoliko nestru-penega novokokaina. Tako je torej pripravljen prostor za vrez: čisto brez bolečin (mnoge se celo čudijo, da niso ničesar občutile) se izreže košček kože ki pa je relativno zelo majhen. Zdaj se — zopet brez bolečin — naredi nekoliko šivov, koža se napne, čez operirano mesto se položi obliž, frizura popravi in dama (ali pa tudi gospod) lahko gre še tisti dan, če se ji zljubi, v vsakršno družbo. Ko preteče osem dni, se niti previdno, da pacientke ne boli, odstranijo iz zarastle kože. Uspeh je presenetljiv. Vrhu tega je taka operacija, ki za delj časa osveči ženski obraz, razmeroma zelo po ceni.

Često se čuje, da utegne nova, umetno povzročena kožna napetost, škodovati očesu. Način vreza in šiva pa je tak, da gladko izpodbije ta prigovor. Glede trpežnosti pa je treba ponoviti to, kar smo že omenili: Če se posveča negovanju obraza zadostna, razumna in pravilna skrb, tedaj bo uspeh skorajda trajen. Seveda ga lahko za znatno oslabe bolezní in z njimi združeno shujšanje; tudi stalno napredujoča starost ne odneha s svojimi napadi na ženino lepoto. Prav nobenih slabih posledic pa ne bo, če se vrez ponovi. Mnoge žene, ki se boje kirurškega noža, se ne morejo odločiti za tako korekturo, zato se rajši oprimejo konservativnih pripomočkov. V tem pravcu se priporočajo obkladki iz kamiličnega čaja (samo pet minut na koži!), elektrizacija, zlasti s tokom visoke frekvence in slednjič previdna masaža.

Glede gub na čelu je treba omeniti, da jih zelo često povzročajo žene same. Le poglej jo, kadar se jezi, kako se ji namršijo obrvi in kako se ji nabere čelo. Vse to se maščuje in obraz jezljave, sitne žene jame kaj kmalu kazati na čelu njeno duševno podobo! Gube na čelu pa ne izgineó niti s pogosto masažo ali z obkladki iz kamiličnega čaja, niti z raznimi kremami. Mišice, ki tvorijo take gube, so že tolikanj ojačene, da se ne dado več ugnati v prejšnjo mirno brezgubnost. Tudi tu je treba zopet napeti kožo, nailažje z operacijo, ki smo jo zgoraj opisali.

Dr. Fr. Halla.

P. V. B.

Francoščina za samouke.

Metoda jezikovnega pouka na praktični podlagi.

10

17.

Un bolide¹ gigantesque² tombe³
près de Rome⁵

Il va être transporté⁶ dans la ca-
pitale⁷ et offert⁸ au pape⁹

Rome, 8. novembre. — A Magliana¹⁰
près de Rome, est tombé¹¹ pendant¹²
la nuit¹³ un bolide gigantesque qui a
creusé¹⁴ dans le sol¹⁵ un trou¹⁶ large¹⁷
de 45 mètres.¹⁸

On travaille¹⁹ à l'extraire²⁰ en vue
de²¹ le²² transporter à Rome. Il sera²³
offert en cadeau²⁴ au pape.

(Le Matin, 9. 11. 1926.)

¹ (b-bolid)	izpodnebnik, meteorolit
² (Zigāt:sk)	gorostasen -a, -o ogromen
³ (tōb)	pade
⁴ (prē)	tomber (tōbe) pasti padati
⁵ (rōm)	blizu Rim
⁶ (ilva-tr-trāspōrte)	[on gre biti peljan] = pre- peljali ga bodo
⁷ (la-kapital)	transporter (trāspōrte) prenesti, prepeljati
⁸ (ōfr)	glavno mesto poklonjen
⁹ (pāp)	offrir (ōfrir) ponuditi; pokloniti papež
¹⁰ (laška vas)	
¹¹ (t-tōbe)	je padel
¹² (p-dā)	tekoma ponoči
¹³ (la-nūi)	noč
¹⁴ (a-k ōze)	je izkopal
¹⁵ (lā-sāl)	creuser (krōze) izdolbsti, izkopat
¹⁶ (ō-tru)	ila, zemlja luknja
¹⁷ (l-rž)	širok -a, -o
¹⁸ (m-tr)	metri, -ov
¹⁹ (ō-trav-j)	delati se, delati o
²⁰ (l-ekstr)	travailler (travajer) delati
²¹ (ēv ¹¹ -dā)	[mesto le extraire] ga izvleči
²² (lā)	extraire (skstr:) izvleči, izdreti
²³ (il-sōra)	z namenom
²⁴ (ā-kado)	ga on bo v dar

18.

La neige¹ tombe² abondamment³
en⁴ province.⁵

On signale⁶ de divers⁷ côtés⁸ de-
chutes⁹ abondantes¹⁰ de neige en Fran-

ce.¹¹ Sur¹² les hauts¹³ plateaux¹⁴ du
Centre,¹⁵ la couche¹⁶ dépasse¹⁷ 50 cen-
timètres,¹⁸ et dans les régions¹⁹ élevées²⁰
des Alpes²¹ et des Pyrénées,²² on en-
registre²³ des masses²⁴ qui, à certains
endroits,²⁵ dépassent 1 mètre de hau-
teur.²⁶ A Bonneville²⁷ (Savoie)²⁸ la

¹ (la-n:ž)	sneg
² (tōb)	pada
³ (ab-ōdamz)	tomber (tōbe) pasti, padati
⁴ (s)	bitno
⁵ (p-rōvžs)	v. na pokrajina, dežela
⁶ (ō-sinjal)	signaler (sinjale) javiti, javljati
⁷ (divr)	različni
⁸ (kote)	m. divers (divr) različni, razen
⁹ (de-ōt)	ž. diverse (divrs) različna, razna
¹⁰ (ab-ōd-t)	strani
¹¹ (fr s)	le côté (lā-kote) strani
¹² (sūr-ē-o)	(de-ōt) padanje
¹³ (o)	la chute (la-šūt) padanje, padec
¹⁴ (plato)	(ab-ōd-t) obilne
¹⁵ (sāt)	m. abondant (ab-ōdā) obilen
¹⁶ (a-kuš)	ž. abondante (b-ōdāt) obilna
¹⁷ (de-pas)	Francija
¹⁸ (sāt:metr)	na visoki [množ.]
¹⁹ (le-režjō)	m'haut (o) visok
²⁰ (z-ēlve)	ž. haute (ot) visoka
²¹ (de-zalp)	le plateau (la-plato) planote
²² (pirene)	le centre (lā-sāt) središče
²³ (ō-nāražistr)	(a-kuš) plast
²⁴ (de-mas)	(de-pas) prese a
²⁵ (a-sert ⁷ -z-drwa)	dépasser (depase) presegati, preko- račiti
²⁶ (dā-ōte)	centrimetri, -ov
	la région (lā-režjō) pokrajina
	(z-ēlve) v višene, visoke
	(de-zalp) [od] Alp
	les Alpes (le-z lp) Ape
	(pirene) Pi eneci
	ō-nāražistr) vknknjižuje) javijajo
	enregistre (ražistr) vknjižiti
	(de-mas) mn. žine
	la masse (la mas) množina
	(a-sert ⁷ -z-drwa) na nekaterih mestih
	(dā-ōte) [od] višin

.....
Za vse dolgujem hvalo svoji materi,
ki je najboljša in najnaravnejša vzgo-
jiteljica otrok.
Napoleon.